JURAJ Dr. CARIĆ
BISKUP CRKVE SPLITSKE JEDNOĆ SOLINSKE
I MAKARSKE

GORI SRCA!

PASTIRSKA POSLANICA

I.

SPLIT
LEONOVA TISKARA
1918.

JURAJ Dr. CARIĆ
BISKUP CRKVE SPLITSKE JEDNOĆ SOLINSKE
I MAKARSKE

GORI SRCA!

PASTIRSKA POSLANICA

I.

SPLIT
LEONOVA TISKARA
1918.

JURAJ Dr. CARIĆ

PO MILOSTI BOŽJOJ I SVETE APOŠTOLSKE STOLICE BISKUP CRKVE SPLITSKE JEDNOĆ SOLINSKE I MAKARSKE

POŠTOVANOM SVEĆENSTVU I DRAGIM VJERNICIMA

„MILOST I MIR OD BOGA OCA NAŠEGA“.

Više dobrih duša, uz dobre želje, koje mi izraziše u ovo zadnje doba, poslužiše se, kao da se dogovorile, lijepim pozdravom: *benedictus qui venit in nomine Domini* — blagoslovljen koji dolazi u ime Gospodinovo. Oni time sazvaše na me božji blagoslov; a evo i ja, draga braćo i sinovi, sazivljem iz dubine duše na se blagoslov Svemogućega.

Oni možda i pomisliše, da ne smijem inače stupiti na starodrevnu, slavnu nekoć Solinsku stolicu sv. Dujma i tolikih mučenika i pravih pastira duša nego u ime božje. I ja vam evo svečano izjavljujem, da neću inače k vama nego u ime božje — in nomine Domini.

Svi biste imali pravo, a ja vam to pravo priznajem, braćo svećenici i vjernici, da me pitate, koje me čustvo obuzelo kada Providnost odredila da, uslijed složne volje Svetoga Oca Pape Benedikta XV i Njegova Veličanstva našega Cara i Kralja Karla, koji za to uživa drevnu povlasticu, preuzmem na se ovaj teški teret.

Nije bila radost ni veselje čovjeka, jer me kao čovjeka više pritezao razmjerni mir na mojemu dosadanjem mjestu i slatko uživanje duše i srca kod Svetišta Majke božje lurdske na Vepricu.

Glas straha bio je najjači. Straha pred sudom božjim, na kojemu će od sada moji računi biti toliko zamršeniji; pred velikom težinom položaja uopće, a u ovo vanredno ozbiljno i tmurno doba napose, kada se doslovce, i ako iz različitih uzroka, vrši ona Augustinova: »nema ništa pogibeljnijega, ništa težega do službe biskupa, osobito u ovo doba» — Nihil periculosius, nihil diffici-

lius officio episcopi, maxime hoc tempore. A niti poznavanje najnovije povijesti biskupije nije moglo umanjiti to čustvo. Tri sam upoznao moja blagopokojna Predšasnika i njihove križe: Marka, koji mi kao djaku nosio osobitu blagohotnu naklonost, Filipa, koji mi bio kao svojemu pomoćniku, očinski prijatelj i Antuna, moga nekad blagoga učitelja u bogoslovnim naucima.

Zatim je nastalo čustvo mira, onoga mira, koji svakome kršćaninu nosi vjera jaka, ne samo teoretična nego i praktična, u vladanje božje na ovome svijetu: u njegovu Providnost. Koja, ako je već bila očita i staromu mudracu poganskome, Platonu (L. 10. de Leg. i Tim.), za nas je neoborivi članak vjere; koja Providnost, ako se odnosi na sve i na svakoga, ima opet posebno polje djelovanja u vladanju sa crkvom, i osobito obećanje milosti zvanja, a »Gospodin sviju bogat je i veledušan napram onima, koji ga sazivlju» (Rom. 15, 15). Umiruje me i nada, da će i svećenici i vjernici pomagati mi i neće bez potrebe povećavati težinu tereta ili plesti mi krunu od dračja, na koju sam inače, bude li to volja božja, pripravan.

Ne mogu svima odmah istodobno progovoriti živom riječi, pak s toga hoću da se s vama malo porazgovorim ovom pastirskom poslanicom, po primjeru Apoštola i njihovih nasljednika. Moji suradnici, svećenici, pročitati će je, mjesto mene, i protumačiti i razjasniti i popuniti napram potrebi, a uvjeren sam, da će oni to učiniti tim uspješnije, u koliko poznavaju bolje od mene u sve tančine zavoje duše povjerenoga im dijela moga stada i sve posebne okolnosti vjernika, tim više što, dijelom radi kratkoće a dijelom hotimice, nijesam ušao u potankosti već više nastojim da pobudim sugestivno na daljnje razmišljanje i uporavljenje i prilagodjenje shvaćanju, izobrazbi i potrebama pojedinih vrsti vjernika.

I. Sadašnje doba.

Tmurno je doba, u kojemu živemo. Ovo nije samo vrijeme krvi i rušenja, uništavanja života ljudskih i zemaljskih dobara; ovo je vrijeme sveopćega *poniženja* i *osiromašenja* narodâ.

Svakim danom cijedi se na kaplje onaj veliki i preveliki ponos našega doba, kojim se do nedavno dičilo čovječanstvo, koje gradilo velike snove i osnove za budućnost, za usavršenje, za napredak sve do babilonske kule takozvanog »bezgraničnoga napredka».

Ono što ljudima imalo biti temeljem silnoga uzvišenja: od pare do munjine, od koturače do letjelice po zraku, sve je sada u cvatu za rušenje i za poniženje naroda, a ne za njihov materijalni i kulturni napredak.

A osiromašenje? Mi o tome, draga braćo i sinovi, možemo govoriti potpunim znanjem i iskustvom, možda kao malo ko, ali, kad bi nam to mogla biti utjeha, mogli bismo reći sami sebi: nijesmo sami. Svi narodi, sve države, sve pokrajine, svi gradovi, varoši i sela gube svakoga dana na lapate i krpe od svoga bogatstva i osiromašuju. To svi vidimo i znamo, a vidjeti ćemo još očitije kada se stiša oluja i kada narodi počnu kupiti odrtine jedara i ulomke razbita broda svoga negdašnjega blagostanja.

Odalečili se narodi od Betlehema, gdje pri porodjenju Spasitelja svijeta vladalo svojevoljno poniženje upućenoga Boga i skrajnje siromaštvo špilje-štalice. Ali evo narodi dovadjaju *sami sebe* malo po malo do poniženja i siromaštva Betlehema.

Neka nas pri tome ne vara misao, da su se neki pojedinci i neke ustanove baš sada obogatili i uznesli. Već se kuju one osti, koje će pogoditi čvrstom rukom na korist zajednice dobar dio često na suzama, na uzdasima pače i na krvi sazdanoga bogatstva, a s druge strane već tutnji ona podzemna huka socijalnoga, društvenoga premetanja sila, koja će im temeljito ogorčati slast uživanja takova bogatstva, u koliko ne budu sami na vrijeme nastojali ispraviti i svesti opet vodu u naravno od Boga odredjeno korito, u ime pravednosti i ljubavi iskrnjega i blagostanja zajednice, društva.

Ali, Bože svemogući, zašto to veliko poniženje i osiromašenje? Tako se neprestano misli i pita. Ko je tome kriv? Zašto ova strahovita kušnja ne prestaje?

Mogao bih vam u kratko odgovoriti, da se čovječanstvo poslije Betlehema i Kalvarija ne može bez kazne odalečiti od tih dvaju okrajaka u djelu spasenja čovjeka, kojih je zadnja riječ: svojevoljno poniženje, svojevoljno siromaštvo barem duha, muka, bol, križ. To bi bilo dosta za sve one duše, koje znadu što je Betlehem a što Kalvarija, jer s njima živu u misli, u općenju, u molitvi, u svojevoljnoj pokori i samoprijegoru. To biste vi potpuno shvatili u ogromnoj većini, dragi moji vjernici. Ali neće ipak biti s gorega, da malo podalje zacrpimo.

Bog je stvorio čovjeka razumna i *slobodna*. »Stavio je preda te vodu i vatru, k čemu hoćeš pruži ruku svoju. Pred čo-

vjekom je život i smrt, zlo i dobro, što mu bude draže, biće mu dano« (Mat. 19, 17). Čovijek, po svojoj slobodnoj volji može sebe učiniti žitom ili pljevom (Iren. adv. haer. 4, 4). Mogao je Bog ne dati čovjeku tu visoku odliku, ali čovijek nebi tada bio sposoban niti da sebi dobije, zasluži svoje vječno spasenje.

Narav čovjeka, kao čovjeka, traži razum i slobodnu volju. S toga je i Papa Leon XIII svoju duboku encikliku o slobodi započeo onim odrešitim riječima: »Sloboda, taj prevrsni dar naravi.«

Sloboda, slobodna volja tako je veličanstvena odlika čovjeka, da je Svemogući radje dopustio da se njome posluži na zlo i za zločin, za istočni grijeh i bezbroj osobnih grijeha negoli da mu je uskrati. Volio je trpiti, da svoju slobodnu volju zlorabi proti sebi samomu, proti drugome čovjeku i proti samome Bogu Stvoritelju i Odkupitelju; on je radje dopustio, da se neki i za svu vječnost izgube radi zloporabe svoje slobode negoli da čovjeka učini neslobodnim, tupim, ledenim stvorom.

Zloupotrebljenjem svoje slobodne volje bore se ljudi medju sobom: mržnjom i nepravdom, nenavidnošću i kavgom, klevetom i deračinom, pohlepom i ohološću pak i ubojstvom. Tako se bore pojedinci ljudi medju sobom. Tako pojedinci, a tako dodju do borbe i narodi i države, a to se onda zove: rat!

Eto zašto ovo silno uništavanje, poniženje i osiromašenje naroda. Evo ko je kriv; evo zašto ni još ne prestaju ove strahote. Slobodna volja nekih ljudi, bičevana od strasti, zavedena od zamagljena razuma, nije prestala sa zloporabom, neće da čuje glas zdrava razuma, glas savijesti, glas srca, čovjekoljublja, ljubavi, glas zajedničkoga oca kršćana, svetoga Oca Pape, glas našega plemenitoga Vladara i nekih drugih odabranih duhova.

Da, zloupotreba slobode ljudske, toga neizrecivoga dara naravi i Boga stvoritelja naravi; kad je u veliko, to je rat, kako su neprestani ratovi — u malenom — nebrojeni grijesi i zločini pojedinaca. To dvoje je u najužem odnošaju, to dvoje se spaja skupa; eto zašto je, u svojoj prividnoj plitkosti, tako duboka ona riječ prostih kršćanskih duša: rat i njegove strahote, sve je to radi naših grijeha. Zloba ljudske volje daje povoda i temelja ratu, a opet rat potiče, zaoštruje zloću ljudsku.

Velike su ruševine ovoga groznoga doba u životima i u imanju ljudi, ali su i ruševine u kršćanskom, u poštenom, u ćudorednom življenju još i veće i pogubnije. I te iste slobodne

žrtve svoje zloće tuže se, da još ne prestaje veliki raspust slobode ljudske: rat, a medjutim gone svoju slobodu na strampútice u malenome ratu: nepoštena, nepravedna, nekršćanskoga, pogubnoga življenja.

Ima ih mnogo, koji na pogled velikih i malih vremenitih, materijalnih i moralnih ruševina, kao da gube svaku nadu u popravljenje, u ozdravljenje čovječanstva. Ja vam ipak iz dubine duše poručujem: gori srca! sursum corda! — vi svi, koji ćutite ne samo gorčinu sadašnjega vremenitoga življenja nego u svojoj poštenoj duši, u svojemu kršćanskome shvaćanju i srcu grozom gledate ove ruševine ćudoredja i hlepite za tihom vodom mira ne samo vanjskoga u svijetu nego i za mirom u dušama, za mirom pravoga razumnoga i kršćanskoga življenja.

II. Dobre nade.

Kojim okom Bog gleda sada na ovaj tužni naš svijet? Uvijek istim okom Boga gospodara i oca pojedinaca i ljudskoga društva. S toga možemo podpunim pouzdanjem očekivati, da će iza ove bolesti procvasti zdravlje, da će procvasti novi cvjetovi za duše i za ljudske zajednice.

Da samo nešto spomenem. Nijesu uzalud milijuni ljudi u patnjama i nevidjenoj ustrajnosti na bojištima crpili nove sile duha, ojačali vjeru u Boga, u moć molitve; nijesu uzalud dokučili, skoro rukom dotakli neizmjernost i vječnost, koja lebdi nad umrlim stvorom i dijeli samo tankom koprenom od vremenai zemaljskoga života; nijesu uzalud mnogi od njih oćutili duboku odvratnost proti svakome nasilju i nepravdi i proti trostrukoj pohlepi »pohlepi pùti, pohlepi očiju (za bogatstvom) i oholosti života».

Načelo »prava a ne sile» nije bilo uzalud zasadjeno od sv. Oca Pape Benedikta XV. na njegovoj bijeloj zastavi mira, kojom lanjske godine zamahnuo nad glavama ratujućih. Načelo pravednosti za sve narode nije se utaman okupalo u krvi. Misao o razoružanju i zajednici naroda bilo je posijano u tlo gojno i sočno, natopljeno od plemenite krvi ljudske. Nijesu se uzalud toliki poklonili velikoj moralnoj veličini vrhovnoga Poglavara naše svete Crkve.

I prije rata bili su mnogi zabasali na krive puteve u vjerskome i ćudorednome pogledu; mnogi se bili odalečili od Boga i

i od svete Crkve, mnogi pače i borili se proti djelu božjemu na zemlji. Ako je bilo tako prije rata, a što će biti kašnje? Ima ih, koji iza rata proriču još gore i proti Bogu i proti Crkvi i proti kršćanstvu uopće. Ništa nije nikada preveć pomišljeno, kada znamo za sve mogućnosti zabasanja ljudske volje pomućenim ili zavedenim razumom čovjeka.

Ali ima drugih, koji očekivaju baš obratno: novi procvat vjere i kršćanstva i pravoga reda i napredka. Niko nije to doznao od Boga, a »naše misli su plašljive, nestalne i naša vidjenja unaprijed nesigurna» (Sap. 9, 14).

Vjerojatno ipak, skoro sigurno jest, da će biti ili mnogo gore ili mnogo bolje, jer iza ovakove oluje svijet ne može ostati na jednoj, istoj, staroj stazi.

Za jednu i za drugu vjerojatnost imamo temeljitih razloga utješne nade.

III. Temelji dobrih nada.

Ima nekih pojava u katoličkoj Crkvi ovih zadnjih doba, koji mogu osokoliti one te vide crnu budućnost a dati nove jakosti i veselja onima, koji očekivaju novi procvat kršćanstva i katoličke Crkve.

Ti pojavi jesu: a) vanredno oživljenje euharističnoga života u dušama vjernika i u životu Crkve. S time u savezu živa sve to jača pobožnost naprama božanskome Srcu Isusovu; b) neobično hitanje duša i srdaca napram Majci božjoj; c) veliko jedinstvo duša u ljubavi, odanosti poštovanju i posluhu kršćana napram Crkvi i njezinome vrhovnom Poglavaru, Papi.

a) Euharistija i Srce Isusovo.

Presveto Otajstvo oltara, Sv. Euharistija, to je središte, poskupac svih otajstva, to je svjetlost i toplina i jakost i radost kršćanskih duša, to je os i vrhunac cijeloga bogoslužja, to je blago neprocjenjivo svete Crkve i srdaca ljudskih. Sve to se sadrži već u onoj jedinoj riječi: Emmanuel — »Bog je s nama» i medju nama otajstveno žive.

Ovo je najveća tajna u našoj vjeri, ali nema ni jedne druge, koja bi bila tako jasno, bistro i očito ustanovljena, utvrdjena, riječima tako odredjenim, kako je ova tajna.

„Ovo je tijelo moje, ovo je kalež krvi moje“, te riječi može shvatiti i dijete istom lakoćom kako i veleum, te su riječi kao grom, pred kojim ne ostaje ljudskoj duši nego ili da se pokloni u počitanju, u harnosti i u ljubavi ili da se očito pobuni proti njima, odpane, pače i da ih — zamrzi. Eto zašto ko se približi Svetoj Euharistiji, sve mu je jasno, sve očito i sigurno; njemu je cijeli sustav vjere kako jedna divna zgrada, koja sa zemlje doseže do neba, do vječnosti.

Opet one druge riječi: *ako ne budete blagovali tijelo Sina čovječanskoga i ne budete pili njegove krvi, nećete imati života u sebi.“* To je opet drugi trijes u našu dušu. Tu izbora nema: ili, ili — ili hraniti se svetom Pričesti ili se odreći vrhunaravnoga života, a tražiti vrhunaravnu smrt. Koje čudo da su se na hridi ovih riječi razbili brodovi tolikih duša, a na toj istoj hridi sagradili se toliki hramovi silni, svetosti, junaštva, mučeništva, velikih djela za Boga, za narode, za čovječanstvo, za vrhunaravni pak i naravni napredak ljudski.

Nikada, iza prvih vjekova kršćanstva, nije Isus u Svetotajstvu otara primio više poklona, slavlja, toliko priznanja javnih riječju i pismom i vanjskim obredima i sastancima, i osobito čestim svetim pričestima zaslugom blagopokojnoga Pape Pija X, negoli je u ovo naše doba. To je pojav, koji svaki kršćanski razum potiče na razmišljanje, svako kršćansko srce blaži utjehom i nadom. Tim putem naš odnošaj sa euharističnim Isusom postaje bližim, toplijim, da tako rečem domaćim, familijarnim općenjem.

U uskoj svezi sa pobožnosti k presvetomu Otajstvu Euharistije stoji pobožnost napram božanskom Srcu Isusovu. Glavna je svrha ovoj pobožnosti »nadoknada za uvrede nanesene Isukrstu osobito u sakramentu ljubavi.» Predmet je njegovo presveto pravo Srce spojeno sa božanskom osobom s jedne, i opet simbolično u koliko je srce ljudsko glavni vodić svih čustava, a osobito ljubavi.

U koliko se mi dakle klanjamo pravome Isusovom Srcu, koje bilo probito na križu, to isto živo srce kuca sakramentalno u svetoj Euharistiji; u koliko ga štujemo otajstveno, simbolično mi u njemu vidimo ljubav u vatri. »Cor Jesu caritatis igne flagrans».

Srce naše tako je spojeno sa cijelim bićem čovjeka, da je Sevišnji htio *izravno* doći u borbu proti mrazu, proti tvrdoći ljudskoga srca, služeći se svojim presvetim Srcem. »Jer obiluje zloća, ohladnjeti će ljubav mnogih» (Mat. 22, 12). Dà, hladnoća srca i opačina idu usporedo.

Bilo ih je, koji očekivali od same izobrazbe uma, od same nauke, od same pameti usavršenje čovjeka. Ima ih, koji to postaviše kao vrhunac savršenosti i kao sigurno sredstvo poboljšanja čovjeka pojedinca, a osobito cijelih naroda i ukupno čovječanstva. Možemo vjerovati, da su kroz ove tužne četiri godine mnogi od te maštanije ozdravili. Hoće se svijetu nauke i izobrazbe, oštrine i dubine uma, ali još više mu treba srca. S toga je Bog objavio mnogo istine razumu našemu, da ga obasjava i vodi, ali jer hoće da čovijek i *žive* životom božjim, traži njegovo srce i za to ga privadja k presvetom Srcu Sina svoga. »Srce čovjeka uporavlja put njegov» (Prov. 6, 9). Istina sama, ni ona ne odlučuje čovjekom, ako ga srce ne privuče k nauci, »Appone *cor* ad doctrinam meam» (Prov. 22, 17). »*U srcu* svakoga čovjeka učena postavih mudrost. Od srca dolaze zle misli, a riječ sije se u srca ljudska. Srce mudra čovjeka traži nauku. Svoje zakone Bog daje u srce čovjeka, zatim ih ponovno piše u pameti njegovoj.» (Exod. 31, 6; Mat. 15, 19; Marc. 4, 15; Prov. 15, 14; Hebr. 10, 16).

Ko je pročitao svete knjige, znade, da su one pune riječi o srcu. Pokušajte za čas odcijepiti maštom od lika našega Spasitelja onu nebesku blagost, ljubav, milosrdje, slatkost njegova presvetoga Srca.... Ali ne, niti za čas ne kušajte, uništili biste ga u sebi. Mi ne možemo niti za čas predstaviti našega miloga Spasitelja bez one divne dobrote njegova srca.

Kada je onaj mladić u Evangjelju hotio pouke od Isusa, kako mu se je vladati u životu, što da radi da se spasi, nije se obratio toliko na njegovu mudrost, nauku, već na njegovu dobrotu; pozvao ga je dobrim Učiteljem (Mat. 19, 16), a za sv. Pavla prikazanje na svijet Spasitelja to je objava njegove dobrote, dobrohotnosti u njegovoj ljudskoj naravi. (Tit. 3, 4). A ko riječima da opiše dobrotu onoga Srca?

U krasnoj molitvi sastavljenoj od Pape Benedikta XV čuje se kucaj srca molećega Srcu, a u njegovoj poslanici na Vladare svijeta, kojom ih potiče na mir, u uvodu i pri koncu govori pravo očinsko srce Oca svih kršćana. Ima jedan Vladar na svijetu, koji je do sada najviše nastojao da se dodje do pravedna mira, koji je tu svoju želju i nastojanje bezbroj puta javno izrazio; ali svi su složni u sudu, da je to Vladar plemenita, zlatna srca. Mi bismo se tome veselili i priznanjem bi to istakli, da je to koji tudji vladalac; ali koja sreća, da je to uprav naš Vladar! Zar da se to ne prizna i istakne tu poznatu istinu, kao nov dokaz ovoga razlaganja, jer bi možda ko mogao tražiti ulagivanje, a nije niti

sjene toga? Zar nije za nas i utjeha i zadovoljstvo, i dobra nada da je onaj, koji s nama upravlja, čovijek ne samo od vlasti i moći nego i čovijek od srca?

Da bi samo za jedan dan svi oni, koji odlučuju po svijetu, zaodjeli se oplemenjenim kršćanskim srcem, koje je plod pobožnosti napram Isusu u Euharistiji i Presvetome Srcu — istoga bi dana bio odlučen konac ovih grozota, a uopće bi izniknula pravednost, ljubav, dobrota, a time bi se po riječima Psalmiste, zagrlile «pravda i — mir», mir unutrnji duša i mir vanjski medju narodima i državama. Pravi kršćanski duh obasjava um ljudski vrhunaravnom istinom, obogaćuje i naše naravno znanje; ali pobožnost napram Euharistiji i Isusovu Srcu čini još više: oplemenjuje, visoko diže do prave dobrote, do podpune ljubavi srce ljudsko.

Povećanje dakle te pobožnosti obećaje sigurno i opći porast plemenitosti i dobrote ljudskoga srca; procvat katoličkoga života u euharističnome pokretu lijepa je utjeha, a još ljepša nada za budućnost.

b). Pobožnost napram Majci božjoj.

S istoga razloga utjeha je i nada za nas novo procvala pobožnost napram Mariji, Djevici i Majci.

Dao nam je Svemogući sama sebe za oca i hoće da ga baš tim imenom zovemo — »Oče naš» —; ali njegovu očinstvu ni to nije bilo dosta: dade nešto velika, uzvišena za naše srce, dade nam Majku.

Pred Bogom Stvoriteljem i pred Isukrstom, koji će jednom biti i naš pravedni sudac, neka govori dobrahno naš razum; ali kada pomislimo na nebesku Majku, što će da najviše govori akoli ne naše srce? A što Ona, blaga majka, ne zna učiniti od ljudskoga srca! Kako ga ona znade umijesiti, kako je ono u njezinim rukama mekše od topla voska!

Možete li vi, draga braćo, pomisliti srce čovjeka, odano unutrnjom, ne samo vanjskom iskrenom odanošću preblagoj Djevici, a da to srce ne bude oplemenjeno, pravedno i blago napram svakome, puno ljubavi? Ako ikada toga nadjete, slobodno pomislite, da je to ili časovita nedosljednost slaba, vjetrena, nestalna ljudskoga srca, koje je često i plod površnosti razuma i naravne nestalnosti ljudske, ili, ako je to stanje trajno, ta pobožnost nije istinita, nije unutrnja i proćućena, nije pravo zlato pa se i sjalo, već spada u onu žalosnu vrst, o kojoj govori sv. Pavao (II Tim,

3, 5): koji imadu obličje pobožnosti, a odriču se njezine moći — *habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes*. Hvala Bogu ta je vrst dandanas dosta rijetka, dočim će, po istome Apoštolu, biti ih mnoštvo u posljednje dane.

Što ljudsko srce uopće ima da zahvali za svoje oplemenjenje, za svoje uzvišenje, za svoje ublaženje, što ima da zahvali pobožnosti napram Majci božjoj »majci ljubežljivoj,« neka nam pripovijedaju vjekovi pak i ovaj naš, neka nam opisuju Bernard sveti i toliki drugi veliki umovi, neka nam svjedoči Betlehem i Nazaret, neka nam pripovijedaju sva ona slavna stara i nova Svetišta do Loreta i Lurda, do našega Sinja, Poišana ili Veprica.

Svijetu treba, osim priznata mu napredka uma i vještine, napredka ćudorednog u dobroti srca; a pobožnost napram Mariji, uz Euharistiju i Isusovo Srce, to postizava najkraćim, najsigurnijim putem. Imamo dakle temeljitih nada i lijepih izgleda za budućnost vjere, Crkve, kršćanstva, pravoga razvitka, napredka čovječanstva u dobroti, u zdravoj kulturi, u miru! Kad bi mi, Bog očuvao, doživljeli omlohavljenje uopće u pobožnosti napram Euharistiji, božanskome Srcu i Majci božjoj, znali bismo da je konac blizu — quia prope est aestas!

c). *Jedinstvo u Crkvi, odanost Papi.*

Bilo je vjekova većega mira, većega vanjskoga sjaja u Crkvi i upliva na ljudsko društvo; ali kako je često bilo tada poremećeno jedinstvo kršćana medju sobom, jedinstvo sa središtem katoličke Crkve, Papom!

Više puta je već bilo napisano, da valjda nikada kako ovoga zadnjega stoljeća, nije bilo toliko jedinstva duša u svetoj Crkvi. Niti ovo strašno doba mržnje i borbe medju kršćanskim pa i katoličkim narodima nije rekbi ukupno moglo uzdrmati to jedinstvo. Na istoku se pače otvorili novi izgledi još širega kršćanskoga jedinstva. Vrhovni Poglavar Crkve uživa ne samo svoju učiteljsku i pastirsku vlast neokrnjenu nego i nameće blagom rukom svoju očinsku skrb svakomu, i ako u pogledu sveopćega mira do sada bez uspjeha. Njegova riječ ima svu težinu, cijelo dostojanstvo najjače moralne vlasti na svijetu, zajedničkoga oca svih kršćana, a što je mnogo važnije, biskupi, svećenici i vjernici okupljaju se sinovskom odanošću oko Petrove ladje i medju sobom ne bojeći se ni valova ni vjetara, što njom drmaju.

Nasljednik sv. Petra jamstvo je najjače jedinstva u vjeri, jedinstva u kršćanskome životu, jedinstva u svijetu duhovnome. Svaka katolička duša tome se veseli i u tome uživa; u ojačanju toga jedinstva vidi učvršćenje svojih nada i svoga očekivanja za bolju budućnost svijeta. Čim jače kušnje, tim tvrdje jedinstvo, tim krilatije i naše nade. Čim jače su naše boli i patnje, tim veća nam je utjeha, tim sigurnije koracanje na stepenicama nepomičnim Crkve u susret novome svijetu, što se sada radja u bolima, kroz buru i gromove, i vatru i pokolj i rušenje.

Patnje i boli za duhovni život pojedinaca i naroda nijesu po sebi ubitačne, znadu pače, milošću božjom i djelovanjem njegove Providnosti, biti stepenice za viši napredak, za veću slavu. Ako su te tjeskobe i nevolje pojedinaca potrebita krvava ili nekrvava žrtva za ozdravljenje svijeta, te patnje neka su blagoslovljene! Mi, svaki u svojemu srcu, dižemo onda žrtvenik Bogu, Crkvi, Domovini, narodu svome, čovječanstvu. Neka gori i izgara vatra na tome žrtveniku u nama, neka je tih žrtava! Ono što svejednako po našim silama ne može nas minuti i vrši se i spopada nas i mimo naše volje, neka bude dobrovoljna, zaslužna žrtva!

Znam, nekima od vas, koji sadašnje nevolje i skrbi i žalosti ćute dublje, jer ili su više osjetljivi, tanjih ćutila ili su doista na osobiti način bili ošinuti i napréeni teretom, na ove riječi će odvrnuti glavu i pomisliti: tvrd je taj govor! — *durus est hic sermo.* Neka se onda spomenu onoga prizora u Evangjelju, kada Apoštoli htjeli ostaviti Gospodina, jer im tvrda bila njegova riječ o budućem ustanovljenju Euharistije. Ali Petar ih zaustavi i opet okupi oko Isusa onim riječima: Gospodine, kome ćemo drugome da idemo? *Domine, ad quem ibimus?*

Ne, ne, druge riječi nema, koja bi nam bolje protumačila, razjasnila ova vremena, svela ih bolje u sklad sa našim cijelim bićem, sa Providnosti, sa prošlosti i budućnosti, a osobito sa našom vjerom i sa našom konačnom sudbinom. Gori srca!

Shvatite, draga braćo, ovu riječ, prigrlite ju, uporavite je na razum i na srce, na duhovni i vremeniti život, na vrijeme i na vječnost. Kušajte pod tim geslom razmišljati o sebi, o narodima, o čovječanstvu, o znanosti i o vjeri, o umjetnosti i umijeću, kušajte u tome duhu moliti i trpiti, raditi na bilo kojem polju za se, za svoje obitelji, za narod, za Crkvu, za napredak na socijalnom polju, u gospodarstvu, u upravi, u organizaciji sila u kojem bilo plemenitom smjeru — i vaš razum biti će bistriji,

vaša volja jača, vaše srce punije, vaš rad uspješniji, vaše trpljenje lašnje i korisnije, vaša molitva prodirnija, vaša duša biti će obasjana svjetlošću i značajem, vaša slaba prošlost tamnija, vaša bolja budućnost očitija. Sve će vam biti jasnije i lašnje i vi ćete sa Petrom obratiti se Gospodinu: »Gospodine, kuda da idemo? Ti imaš riječi života vječnoga (Ivan. 6, 69). To ima biti naš program, vaš i moj program.

Svaki razuman čovijek treba da ima jedan program općeniti za život. U gorispomenutim riječima mi možemo naći i osnove svoga života. U njima je i moj program kao Pastira vašega. Ne treba mi ga kovati ni plesti, on je davno uklesan u vječnome kamenu Evangjelja. Apoštoli i njihovi nasljednici ne mogu, ne smiju drugo naviještati nego »Isusa Krista i to propeta» (Act. 10, 38).

U djelima Apoštolskim (10, 38) ima jedan sasvim ožeti pregled, kratka oznaka cijeloga života našega Spasitelja na zemlji: »prošao je dobra čineći i liječeći« — *pertransiit benefaciendo et sanando.* Nije to uzalud za nas napisano, »quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt« (Rom. 15, 4).

O nikome od nas neće se nikada moći u potpunome opsegu napisati ili izreći to isto što o božanskome Spasitelju. Ali da to ima biti pravilo našega života, po kojemu se imamo nastojati približiti primjeru Isusovu, ko da o tome sumnja? Kako da se dakle tome otmu svećenici i nasljednici Apoštola? Dobročinstva dijeliti dušama, liječiti pameti i srce i volju iskrnjega našega, pomagati mu po mogućnosti i u njegovim vremenitim potrebama i na svakome polju — to ima biti naš program rada, od kojega se ne možemo nekažnjeno odalečiti.

To sve, što je do sada rečeno vrijedi za svakoga bez inimke. Dopustite mi, da nešto rečem pojedinim skupinama vjernika

IV. Svećenici.

Najprije se vama obraćam, braćo poštovana svećenici, mirsk i redovnici, pred licem vjernika, meni i posredno vama povjerenih, koji će biti jednom na sudu božjem ili naše radovanje i naša kruna — gaudium et corona (Filip. 4, 1) — i naši dobri svjedoci ili moji i vaši tužitelji.

Volja božja, to je vrhovni neoborivi zakon za me i za vas. Što se mene tiče, neću nikada od vas zahtijevati, nego samo ono što je po volji božjoj — koja opet meni nameće tako tešku od-

govornost —; ali niti šta manje od toga. Ta volja božja traži od vas, da budete sa mnom jedna duša i jedno srce, da budete djelatna pomoć meni i pravi pastiri vjernika, traži od vas ono, što još napose, pri svetome redjenju, svečano obećaste: obedientiam et reverentiam. Od toga ne ćete ni od sada odstupiti. Ta volja božja traži, da i medju sobom budete združeni in caritate i u složnome radu, po riječima sv. Bonaventure: Inter Dei servos collatio non altercatio debet esse« (In specul. discip. I, 20).

Ništa ni od vas ne traži volja božja što je nemoguće, »supra id quod potestis«, ali pita sve što je moralnom mogućnosti izvedivo, pa bilo i nešto gorko ili oteško, tim više što mi pomazanici božji možemo osladiti i donekle olakšati tu težinu i gorčinu onim što svagdano opetujemo: sursum corda! Gori srca k Bogu živome, k Isusu našemu Učitelju i Pastiru, k božanskom njegovu Srcu u svetoj Euharistiji, k prečistoj Majci božjoj, k svetoj Crkvi i njezinom vidljivome Poglavaru, svetome Ocu. Gori srca k *idealnome shvaćanju* našega zvanja, dužnosti, molitve, i razmatranja, rada, trpljenja, propovijedanja i učenja, djelovanja na slavu božju i na korist vječnu, a po mogućnosti i vremenitu povjerena nam naroda.

Dà, za vječnu i po mogućnosti vremenitu dobrobit: benefaciendo et sanando — svuda gdje je moguće dijeleći dobročinstva duhovna i vremenita; svuda liječeći rane okrvavljenih srdaca, ranjenih, jer zavedenih pameti; potištenih, jer rastuženih, osiroćenih, osiromašenih duša; bolesnih, slabih, neodlučnih ljudskih volja. Liječimo osobito, draga braćo, svuda gdje možemo onaj veliki, duboki nemir, koji obuzeo ne samo narode nego i pojedince, a koji je ubitačan za duše i živote ljudske.

Svuda gdje se nadjete, kamo stupite, u crkvi ili u kući, na putu ili u društvu, u govoru ili u pismu, osobito pak djelom, neka se iza vašeg odlaska čuje za vama onaj tihi, dragi šapat iz harnih usta: blažene one stope; one naviještaju dobra, naviještaju mir! *Quam speciosi pedes evangelizantium bona, evangelizantium pacem.* (Rom. 3, 15).

A to će vam stalno uspjeti, ako se popnete sa Spasiteljem na onu visinu, s koje je On svakome, a osobito nama rekao: *quaerite primum regnum Dei et justitiam ejus.* — Tražite najprvo kraljestvo božje i njegovu pravdu i sve drugo biti će vam nadodano (Mat. 6, 33).

Ne poremećujmo, draga braćo, barem mi taj od Boga ustanovljen red, ne tražimo prije sebe, dobrobit zemaljsku i vremenitu, jer nam je to sve ubijegjeno, osigurano od obećanja

Isusova kao dodatak. Glavno je, potrebito je, suština je u svemu i svagdje najprije tražiti kraljestvo božje i njegovu pravednost. Privjesak tako označen u Evangjelju ostaje uvijek samo privjesak; on ne može, ne smije postati suština ili poglavito.

Nije nam dakako zabranjeno misliti i na ovaj slabi naš vremeniti život, jer smo na zemlji i sastav duše i tijela. Ako je pak kome ravnim putem došlo u dio nešto obilatijih vremenitih sredstava, neka ih upotrebi u duhu kraljestva božjega i njegove pravde — i on će, uz blagoslov božji, imati i ono osobito zadovoljstvo srca, koje se ničim na svijetu usporediti ne da.

Nije nam pak samo dozvoljeno nego i dužnost po primjeru Isusovu da se do prigode i po mogućnosti, bez uštrba svojim glavnim dužnostima i svećeničkome dostojanstvu, brinemo osobito u ovo sadašnje doba, za vremenite potrebe puka, osobito za siromahe i uopće slabije. Naš božanski Spasitelj poslužio se je i čudesima, da pomogne bolesnim i gladnim. Ali i naše djelovanje na karitativnom, socijalnom, gospodarskom ili uopće ekonomskom polju mora opet biti nadahnuto istim načelom: »tražite najprije kraljestvo nebesko«, da tako ne samo za sebe nego i za narod primijenimo praktično to načelo, tim više što su ljudi vrlo skloni da taj rad izvrnu, da postave dobrobit zemaljsku na prvo, a valjda i na jedino mjesto. Jer bi nam se inače, uza sav trud, rad, nastojanje, neugodnosti i poteškoće za materijalnu korist vjernika, moglo dogoditi, da čujemo onu, u obliku blagu, ali u istinu strahovitu riječ: zar mislite, da ćete za to primiti koju nagradu? — quam mercedem habebitis? (Mat. 5, 16).

Vi svi, skupa sa mnom, očekivate od Boga vrlo veliku nagradu — mercedem magnam nimis — (Gen. 15, 1), ali ta je najuže spojena sa traženjem najprvo kraljestva božjega i njegove pravde. Samo to nam može omogućiti, da uvijek, u kojoj bilo prigodi života, sebi šaptamo: gori srca!

V. Ljudi od nauka; inteligencija.

I ova vrst ljudi na osobiti način priteže moju ljubeznu pažnju, jer ih tišti i pokunjuje ovo teško doba, doba briga i tereta i pogibelji za dušu i za tijelo; ali mnoge od njih još više nego li tjelesne smućuju duševne brige i boli. A što je, na primjer, nego oštra bol kod nekih ona borba izmedju dubokog kršćanskog korijena na dnu njihova srca i toliko zapreka i poteškoća, da se taj korijen utjelovi u podpuno kršćansko shvaćanje osobnoga, obiteljskoga i javnoga života i dosljedno djelovanje? Koliki i koliki stenju i uvijaju se, škripeći kao bor pod tlakom bure, u tome neskladu, u toj dizharmoniji medju nutrnjim, dubokim, zapretanim klicama pravoga kršćanskoga čustva i toliko drugih oprečnih, dijelom vanjskih dijelom unutrnjih sila, koje razumu i volji i srcu priječe razvitak u cvjetove pravog kršćanskog shvaćanja svijeta i življenja.

Koliko ih ima te davaju izraza tome stanju onom razmjerno čestom izrekom: »ja zavidjam onima, koji svoju vjeru — usprkos časovitoj nedosljednosti i protuslovlju u življenju — ipak odlučno i mirno nose na svojem čelu i u svojem srcu kao Isusov znak spasenja, koji vjeruju i javno Isukrsta ispovijedaju i živu sretni u tihoj luci praktičnoga kršćanstva«. Oni zavidjaju, jer živo ćute onaj olovni pritisak, koji klici njihove vjere ne dopušta izlaz na sunce božje.

To stanje duše je doisto teško, a što je još gore i pogibeljno. Samo stanje po sebi nije bolest na smrt — non est ad mortem. Oni su doisto povaljena stabla, ali ni sami cedri libanski nijesu posve sigurni i oni kadgod ljosnu na tleh.

Oni su u sebi nezadovoljni, ali i onaj gorostas kao što je Pavao Apoštol, i on stenje i uzdiše u nekoj sličnoj borbi. »Htio bih, piše on sam, ali ne znam izvršiti dobro. Jer ne činim ono dobro što hoću nego ono zlo što neću, ono činim... Jer imam radost u zakonu božjemu po unutrašnjem čovjeku; ali vidim drugi zakon u udima svojim, koji se suprotivi zakonu uma mojega i zarobljuje me zakonom grijeha, što je u udima mojim. Ja nesretan čovjek! kliče napokon na vrhuncu boli i borbe, ko će me izbaviti od tijela smrti ove?« (Rom. 7, 18—24).

Milost Isusa Krista, uz njegov napor i borbu, spasila je Pavla i podigla ga do one silne visine. Naravno sudbina svakoga nije Pavlova; ali mi niti neznamo, kako je gdjekad razmjerno lako, kako je malena muka, uz pomoć milosti, probuditi ono sjeme vjere u srcu da proklije i razvije se u živo stablo.

Mnogo sam sijao sjemenja u objemu Svetišta lurdske špilje na Vepricu, kadkada i svojom vlastitom rukom. Dogodilo mi se, da posijano sjeme pinije, proti očekivanju, nije poniklo. A što bilo? Kišom nasplovilo zemlje dosta teškim slojem a klice ne mogle predobiti tlaka. Nu odgrnuv nešto zemlje, u malo dana niknulo i počelo se razvijati.

Tako se dogadja često i klici vjere. Odgrni, brate, nešto od toga tereta što se splivao kišom strasti i slaboća ljudskih, što natrpale misli preveć svijesne same sebe, tašte ili ohole, ili preveć nejasne i nedokučite, ili pohlepe preveć ljudske, preveć tjelesne, preveć zemaljske, preveć sebične, ili nestalno ljudsko srce, koje skrenulo s kraljskoga puta i svratilo se na drumove pùti i svijeta, gdje hoće da gmiže poput crva, a ne da leti poput orla.

Ako je taj nasplov samo plod strasti, neuredna življenja ili nastranosti srca, ima u blagu Isusovu, koje on povjerio Crkvi svojoj, razmjerno lagan put, blagi lijek: povratiti se molitvi majke svoje, povratite se utočištu pokore i ispovijedi, uživanju nebeske mane u Euharistiji. To je cijeli posao u tome slučaju, da odvališ teret s one snuždene i sputane klice vjere i kršćanskoga shvaćanja. Samo time mnogima padoše mrene i sjene i poteškoće uma i misli; sve onda vidješe jasno i skladno te nadjoše onaj mir, kojega svijet dati ne može, mnogi dapače, iza toga samoga lijeka, postaše i borci za kršćanske ideale.

Ali, znam, ima nekih, kojima poteškoće ne ovise toliko od strasti i smetena srca koliko od uma i od vidjenja života u njegovim nekim pojavama.

Da samo nešto spomenem. Biti će ih, kojima *znanosti* pozitivne, osobito prirodne, u koliko su prikazane u nekim knjigama, smotrama i novinama, dale povoda najprije raznim sumnjama, pak zatim oslabile, pridušile, i ako ne udušile, vjeru, a time i uzdrmale temelje kršćanskoga shvaćanja svijeta, čustva i djelovanja te time nastala ona sjetna neodlučnost, koja je najgore stanje čovječje duše.

Što da rečem takovima nego li spomenuti, da su mnogi i mnogi jaki umovi i učeni ljudi pače neki i velikani, osobito ovo zadnjih doba, prokušali, proživjeli to stanje duše, da su sve to isto znali, čitali i čuli, a valjda i mnogo više, a ipak iza časovite zbunjenosti, došli do mirna zaključka, da znanost, ma koja bila, kao takova, ne može pa i neće išta proti vjeri; da su to dva potoka sa istoga izvora vječne istine; da nijedna *dokazana* znanstvena istina nije u protuslovju sa ijednom pozitivnom, *stalnom* vjerskom istinom; da bilo kakve zamamne i genijalne znanstvene hipoteze ili nagadjanja ne mogu niti uzdrmati a kamoli oboriti divnu zgradu objavljenja božjega. Kada naidješ na takovo prividno protuslovje, onda znadeš, da je jedno od dvojega labavo: ili znanost nije ono dokazala što se tvrdi, kadkada i bez uvjerenja, da jest, ili nije stalna ili pravo shvaćena vjerska istina, o

kojoj se radi. Ovo nije samo zaključak iz općega načela, ovo je zaključak takodjer znanstvenoga iskustva.

I tako pût vjere ostaje put miran, stalan siguran za život i za vječnost; a svaki drugi put ne dava ni mira ni stalnosti. S jedne je stanac kamen a s druge lomni nasip, koji nogama ne dava tvrdo uporište.

Jednoga dana Petar Apoštol, pozvan od Gospodina, da dodje na brod po vodi, uputi se koracati po površini Genezaretskoga jezera kao po suhu. Bio je već, po vrhunaravnoj čudesnoj moći Boga-čovjeka, prevalio po površini vode veći dio puta, već je bio na domaku broda, kada nenadno nastane u njegovoj slaboj duši sukob izmedju vjere u prirodne zakone i vjere u vrhunaravnu moć Isusa. Istoga časa kada posumnjao, popusti, za pedepsu i pouku, voda ispod njegovih noga i stane tonuti u valove... Pruži mu onda ruku Isus i reče mu: »čovječe male vjere, zašto si posumnjao?« (Mat. 14, 31). Koliko duša izobraženih, nešto izučenih ima te vrsti. Blažene one, kojima na vrijeme Isus pruži svoju ruku i podigne ih u brod svoj sa onim istim blagim ukorom: *Modice fidei, quare dubitasti?*

Ne, nikakva znanost ne može išta proti našoj svetoj vjeri, a najmanje to mogu pozitivne prirodne znanosti. Znanost, razum ljudski ne govore inače, negoli objava božja; znanost, ako je prava znanost, istu slavu pjeva, slavu vječnoga uma božjega i ograničenoga uma ljudskoga.

Priroda i — Bog! Ali ta dva imena slažu se vezom nerazrješivim uzroka i učinka, gospodara i njegova vlasništva, umjetnika i njegova djela. U prirodi ćeš po nauci sv. Pavla (Rom. 1, 20), po nauci najvećih učenjaka u struci prirodnih znanosti, najlašnje naći Boga, kako ga doista i nadjoše toliki veleumi. U prirodi sve pjeva slavu Bogu (Psalm. 18, 2), ne samo u pjesničkom estetskom ili površnom promatranju njezinih ljepota, sklada, dosljednosti, harmonije nego i u dalekom, mirnom, hladnom proučavanju, ne znaš dali više u proučavanju veličine, ogromnosti svemira i gorostasnih onih sredjenih sila što njime vladaju ili u tankom, oštrom prodiranju do sićušnih prvih sastavina tjelesa: atoma, iona ili prvih životnih čestica živućih stvorova. Od Newtona do Boškovića, Pasteura ili Secchi kakva sila veleuma taj drum nam izravnaše! Uči dakle, dragi brate, prirodu, ljubi ju i divi joj se, ona *svojom krivnjom* nikada te neće odvratiti od Boga i od vjere, a naći ćeš, da nad njom još i sada lebdi »duh božji« (Gen. 1, 2).

Nu, ako se ne protivi znanosti, Crkva, vjera protivi se *napredku* svijeta i *slobodi*. Tako opet neki umuju, tako obrazlažu svoje otudjenje vjeri, Crkvi.

Crkva protivna napredku? Ali napredak nije drugo no zdravi razvoj što moguće bolji, savršeniji roda ljudskoga u svakome smislu. A proučavajući povijest što vidimo?

Da je ova naša kultura, ova naša izobrazba ili civilizacija u svojoj zdravoj strani proklijala podno križa, a razvijala se pod djelomice neposrednim, a dijelom posrednim uplivom Crkve, kršćanstva, u samome krilu Crkve. Neka nas ne vara to, što se dandanas neki narodi oteli Crkvi pače joj postali i neprijatelji, barem njihovi legalni predstavnici. Ako su se ti narodi toliko podigli, da mogu napokon navijestiti borbu i svojoj staroj uzgojiteljici, to im je moguće, jer ih ona dojila i gojila i jednoga dana ih bila proglasila punoljetnim. Koliko se puta to isto dogodi u obiteljima, u školama! Otac, majka, učitelj izobrazili i uzgojili sina, učenika, a kad jednom ovomu narasla krila, on se ne samo od njih dijeli, on kadkada ide proti njima i u borbu, a ta je borba tim gorčija čim više on ćuti, da bi bio dužan samo harnosti i poštivanja.

A sloboda? Već gori vidjesmo, kako i koliko Bog štuje slobodu čovjeka, koju mu on dao u slobodnoj volji; a to isto čini i Crkva. Nu je li Bog čovjeka ostavio tako slobodna, da ga pušta pustopašice i bez ikakova ograničenja slobodnim? Ne; jer već prvo ograničenje slobode ljudske jest u samoj ograničenosti ljudske naravi. Čovjek nije beskrajno pametan, pa već stoga ne može biti beskrajna ni njegova sloboda. Čovjek s toga, jer ima nesavršenu slobodu, može htjeti i činiti ono što je zlo, dočim je pravi pojam slobode u tome, *da može bez zapreka htjeti i činiti dobro.* Tome nam je najbolji dokaz u samome Bogu, koji ima savršenu slobodu, po kojoj on ne može htjeti ni činiti zlo već samo dobro.

Nije dakle čudo, da nesavršena sloboda čovjeka treba i podpore i pomoći. Baš s toga Bog ju potiče, podupire, vodi, upravlja svojom istinom (Joan. 8, 31) i svojom milosti, sada unutrnjim nadahnućima, mislima, poticajima, sada vanjskim prigodama, dogadjajima, uplivima; ali tako, da slobodna volja može još uvijek reći: *„neću da ti služim"* — non serviam.

Takav je odnošaj i Crkve napram slobodi čovjeka. Ona upliva unutrnjim načinom na našu volju i slobodu sredstvima milosti, osobito Sakramentima i opet vanjskim načinom, osobito

naukom, zakonima, naviještanjem riječi božje pak i porabom svoga auktoriteta i učenjem, da je za ljude auktoritet i vlast potreba, bez koje ljudsko društvo nebi postiglo svoga cilja.

Ovo zadnje učenje je baš ono, što je za neke često kamen, o koji se spotiču, jer oni kažu, Crkva naglašuje *auktoritet*, a ovaj se protivi slobodi. Tim je natuknuto veliko pitanje, dali je moguća protimba, sukob izmedju pojma slobode i auktoriteta. Auktoritet, vlast, onako kako crkva uči, ne može doći u sukob sa pravom slobodom, i ako predstavnici auktoriteta, ljudi nesavršeni, mogu doći u protimbu sa onim, koji se pozivaju na slobodu. Ako Crkva, u skladu sa naravi ljudskom, naglašuje potrebu auktoriteta, ona s druge strane onima koji su na vlasti stavlja takove uvjete i zahtjeve, da, kada bi išlo sve potpuno u tome smislu, nebi nikada bilo kakve zloporabe vlasti, tim više što se njihova cijela vlast naslanja na auktoritetu Boga, kojemu će i davati račun. Sve što imate vi koji ste na vlasti, govori im sv. Pavao, sve što možete dano vam je od Boga — *„nema vlasti nego od Boga"* (Rom. 31, 1). S toga je i obratno istina, da »ko se vlasti protivi, božjoj se naredbi protivi«, a s druge strane je govora u svetome Pismu o »slobodi sinova božjih«, o »slobodi, kojom nas Krist oslobodi« (Rom. 8, 21; Galat. 4, 31). Ta sloboda razvila se u juridičnu jednakost pred zakonom, koja je, po mnijenju nekih slobodoumnih pisaca, kao Hering, najvažnija socijalna kulturna stečevina. Ta evangjeoska sloboda suprotstavlja poganskome i takozvanom bizantinskome nasilju kao nasip savijest svakoga pojedinca.

Sloboda dakle naša ima granica već s toga što je nesavršena; primjerena našem ograničenom biću, nalazi granice u istini bilo naravnoj bilo vrhunaravnoj, proti kojoj je ona nemoćna, nalazi medjaša u pravednosti a donekle i u samoj razboritosti, a u auktoritetu nalazi ograničenja u koliko se vlast oslanja na auktoritet božji. S toga ako kršćanin žrtvuje od svoje slobode, on tu žrtvu ne čini samome čovjeku nego napokon svome razumu i samome Bogu. Divan je to sklad izmedju slobode i ljudskoga razumnoga i društvenoga življenja! Ni pravi napredak ni prava sloboda ne mogu smutiti prosvijetljenu i razboritu kršćansku dušu.

Ali vjera ili još bistrije rečeno, Crkva katolička nije na uhar *narodnih želja i nada!* Ima kod nekih i toga povoda a kadgod, Bog zna, možebiti i izlika za protumačenje uzdrmanja, ohladnjenja njihove vjere u Isukrsta i njihova pouzdanja u njegovo djelo, svetu Crkvu; pak s toga, u svojem domoljubnom zanosu,

traže sebi drugih saveznika, koji im se čine uspješnijim i jačim, a zovu se raznim neodredjenim, nejasnim imenima, kao na primjer: antiklerikalstva i slično.

Sveta Crkva, ustanovljena od onoga, koji je znao plakati nad sudbinom predvidjenom svoga Jeruzolima, da bude proti narodima i njihovoj sreći! Ona Crkva, koja je uzgojila toliko barbarskih naroda i učinila ih medju prvima — a i mi smo bili u tome broju — ona da ne bude na uhar naroda!

Je li vam ikada, recite vi svi što ste i pravi vjernici i dobri rodoljubi, je li vam ikada vjera ili Crkva postavila zapreka vašem mudrom, pravednom, razboritom radu? A vi svećenici, koji radiste, žrtvovaste se, trpiste za svoj narod — kadgod na žalost neki pojedinci i na uštrb vaših zvaničnih dužnosti a možda na žalost kadkada i na uštrb vašega ugleda — jeste li vi u načelima vjere, u nauci Crkve, u odanosti svojoj napram vjeri i Crkvi, našli ikada načelnih kakvih zapreka i nasipa proti rodoljubnom pravednom i razboritom djelovanju?

Onome dijelu mladeži, koja se zavjerila istim mahom i za ideale kršćanske, katoličke i za probitke domovine, je li ikada njoj zanos za vjeru i za Crkvu i za pravo kršćansko življenje polomio krila u ljubavi za vlastitim narodom, ili joj je pače ojačao, učvrstio i zanos i značaj i plemenitu ustrajnost u snovima i u radu. Reci ti sama, poletna mladeži, reci to riječju, a reci još više djelom.

Da tražimo vani saveznika za narod i za domovinu, a proti vjeri i Crkvi? Pošto se s vama, draga braćo i sinovi, razgovaram kao otac sa djecom i brat s braćom, dopustite mi, da vam pripovijedim jednu zgodu iz moga života.

Sastah se jednom, mlad svećenik od nešto trideset godina, u tudjemu svijetu sasvim slučajno za stolom u gostioni s jednim vrlo poznatim, već davno mrtvim čovjekom od politike, meni osobno nepoznatim i obratno. U znaku neke nezaslužene simpatije i pouzdanja prama nepoznatom svećeniku, započne mi pripovijedati — a za volju istine moram nadodati i nekom mrvicom taštine — svoj rad i svoje osnove. Izmedju ostaloga ispripovjedi mi, kako on, u nekoj očajnosti glede budućnosti našega naroda, bio se upisao u jednu ložu, nebi li pomoću poznatih tajnih podzemnih sila i njihovim uplivom koristio svome narodu. Ali ne prodje dugo i razočaran opet istupi. Jer sam mu ja u kratko izložio nauku o nedopuštenosti takvih pokušaja, a još više jer je na mojemu u tome času još opreznijem licu i govoru valjda opazio i neku sjenu nevjerovanja, obeća mi svojevoljno, da će me uvjeriti pismeno. I održa riječ, a nešto kašnje i umre.

Ova zgoda više nego dokaz neka nam bude geslo, simbol.

Vjera i Crkva ne odnemažu pravim interesima nikakva naroda, a najmanje našega naroda. — A pouzdavam se u vaše oštroumlje i zdravo shvaćanje, draga braćo, da vi nebiste slučajnu koju pogrešku pojedinih osoba pripisali ni vjeri ni Crkvi. — Ako pak Crkva hoće da se spase uvijek načela vjere, načela morala, pravednosti, razboritosti i ljubavi i u javnome djelovanju; ako se kadkada dobri kršćani ili svećenici ne slažu sa nekim drugim u načinu i sredstvima toga djelovanja; ko bi razumno i pravedno htio time opravdati svoje odalečenje od vjere, od Crkve, od praktičnog kršćanskog življenja?

Ovo dakle nepobitno stoji: kršćanska načela, katolička Crkva ne protive se pravim interesima naroda, pače obratno. Niko dakle pred Bogom, pred svojom savijesti, pred razumom ne može *radi toga povoda* opravdati svoje odalečenje od vjere, od Crkve, od kršćanskih načela i kršćanskoga življenja. Svakome je slobodno odalečiti se; naša sveta vjera, naša Crkva poštuje, uvažava slobodu ljudsku, kako gori rekosmo da to čini Bog; ali ona nije i ne može nikada zaboraviti onu zgodu iz sv. Evangjelja (Mat. 22, 21). Pitali su jednoć Isusa, zasjedno, njegovi neprijatelji: je li dozvoljeno platiti porez rimskome Cesaru? Njihova je osnova bila ova: ako reče, da se ne smije plaćati porez, tužiti će ga Cesaru rimskome, da buni narod; ako reče, da se smije platiti porez, razglasiti će ga kao neprijatelja svoga naroda, jer time priznaje jaram rimski nad svojim narodom. Kako je poznato, ta zamka nije uspjela, jer je božanski Učitelj, mješte odgovora na njihov način, upotrebio prigodu, da svijetu proglasi onu bistru diobu izmedju prava božjih i prava zemaljskih, a istodobno i njihov podpuni sklad. Dajte Cesaru što je njegovo, domovini što nju ide, narodu što ste mu dužni, a Bogu što je božje, Crkvi što nju ide, vjeri što zahtijeva; kako se to divno ograničuje i skladno slaže u jednoj samoj kratkoj izreci, u ustima Mudrosti božje, upućene Riječi! I tako se to slaže, da onaj koji doista daje Bogu što je božje, on neće, ne smije barem svijesno zanijekati ni svoje prave dužnosti zemaljske, a ko ne vrši svoje dužnosti napram Bogu, u pogibelji je da, barem glede načina, ne odgovara uvijek svojim pravim zemaljskim dužnostima, i ako i jedni i drugi mogu biti i često jesu u dobroj vjeri i ako u krivom uvjerenju.

Još samo jedno da spomenem. Ima ih, koji kao povod svoga ohladnjenja u vjeri ili još gore, navadjaju to, da je kadkada bilo u povijesti, a ima i danas nas pomazanika božjih, koji u bilo kojemu pogledu zabasamo, odalečimo se od onoga divnoga ideala Isukrstova svećenika, drugoga Krista — alter Christus.

Kako su, hvala Bogu, razmjerno rijetki ti slučajevi u katoličkoj Crkvi! Ali, ja vam priznajem, ima nas, ne bilo nas! Oni koji se pošteno i iskreno, u takovim slučajevima, sablažnjuju i žaloste i trpe, to su saveznici svete Crkve, te su pomoćnici svega onoga velikoga mnoštva dobrih svećenika. Nu poradi toga odalečiti se od Crkve, od vjere, od Sakramenata, od praktičnog kršćanskog življenja! Zar dakle ne znadu, da nije svećenicima obećana bezgrješnost? Da su svećenici najbliži svjetlosti istine, toplini milosti, pri ognjištu i pri vatri u kući božjoj, da primaju najviše i najlašnje svijetla i topline i s toga da se mogu najlašnje spasiti i najviše se uspeti u slavi, ali su za to, baš s toga jer su blizu vatre, samo da se malo nagnu, u pogibelji, da se grdnije opeku. Iza svećenika dolaze katolici, iza ovih svi drugi kršćani pak napokon nekršćani sve redom odaljeniji od vatre. Što dalje, to manje svijetla i topline, tim teže da se spase ali to manje i pogibelji da se teško opeknu. A nije li vam već s toga i ona izreka jasna: pad najboljega jest najteži, najdublji. E što ćete, draga braćo, bili blizu vatre, ne držali se čvrsto u ravnovjesju, u podpunoj budnosti i opekli se. Ali za taj razmjerno malen broj koliko silno mnoštvo kršćana i katolika, koji uživaju i svjetlo kao sunca i toplinu kao majčina krila pri ognjištu u obitelji Isukrstovoj! Tako i svećenika.

Oni, što se toliko smućuju zar oni ne znadu, da sva glavna sredstva milosti djeluju ex opere operato, t. j. samom svojom unutrnjom moći, što im dao božanski Utemeljitelj, neodvisno u suštini od svetosti svećenika? Zar ne znadu, da je Crkva sastavljena od ljudi, a ne od Angjela, da je Bog povjerio nastavak svoga djela ljudima, da je izabrao ljude — za ljude?

A što bi dakle ti isti bili rekli, da su bili ondje u dvorištu Pilatovu, kada je Petar, već odredjeni i ako ne potvrdjeni poglavica Apoštola i Crkve, zanijekao do tri puta svoga Učitelja? Ili da su bili u blagovaonici, gdje Toma nije htio vjerovati uskrsnulu Spasitelju dok nije svoj prst postavio u rane njegove? Što pak da su bili licem ondje u Getsemanskome vrtu kada je Isus izrekao one potresne riječi: »Juda, cjelovom izdaješ Sina božjega? (Luk. 22, 48).

Niti ne govorim ob onima, za koje je koji slučaj posrnuća svećenika samo dobra izlika, da sebe u zlu utvrde, da se neiskreno sablažnjuju, a možda u svojoj duši uživaju radi toga. O takovima ne govorim, jer vjerujem, da ih je vrlo malen broj i jer bi njima bilo potrebito spomenuti iz Evangjelja, kako su Židovi, koji su bili Judu zaveli, kada ih je iza izdajstva ukorio i bacio im novac u lice, njemu odgovorili: »a što se to nas tiče? To je tvoj posao.» (Math. 27, 4).

Ne, draga braćo, kršćane dostojne toga imena niti takovi žalosni slučaji ne mogu omesti u mirnom medjusobnom poticanju: gori srca!

VI. Radnici i težaci.

Dragi radnici i težaci! Znam za vaše muke i nevolje i svim srcem, riječima božanskoga Spasitelja, i sada progovaram: kako žalim to mnoštvo! (Mark. 8, 2).

Vi znadete bez sumnje, da ste bili najbliži božanskome Srcu Isusovu, za njegova zemnoga života, od jaslica do križa i do njegova svetoga Uzašašća, a vaše duše i vaše potrebe i sada su pod osobito blagim njegovim okom. I pred Crkvom svetom, pred biskupom i svećenicima vaše duše imadu potpuno istu vrijednost kako one najučenijih, najbogatijih, a sudbina vaša pa i vašega zemaljskoga života posebno je još predmet njihove skrbi i brige.

Radnici, u užemu smislu te riječi, je li vam dobro poznato, što za vas i za vaše ne samo duhovno nego i vremenito dobro te uopće za riješenje socijalnoga pitanja učiniše Pape, a napose Leon XIII? Jesu li ikada izobraženiji medju vama proučili njegovo poznato pismo na svijet, encikliku, što se obično nazivlje po prvim riječima »Rerum novarum« a naslov joj: »o prilikama radnika«? Kakav je pokret, ne samo u katoličkome nego uopće u cijelome svijetu ta velika riječ potakla, a sve na vašu duhovnu, kulturnu, duševnu i materijalnu korist. Ako su parlamenti i vlade ovo zadnjih desetljeća toliko uprli, da vam se odnošaji poboljšaju u svakome pogledu to je dobrim dijelom izravno ili neizravno uslijed te velike pobude i moćne riječi. Ako je u kršćanskome svijetu prodrlo u općn svijest ono načelo, da vas ide poboljšanje ne samo u ime ljubavi nego i u ime pravednosti, to je djelo Pape. Ako vas kadkada bez nužde nepravedno izrabljuju, to nije u duhu Crkve, u duhu Evangjelja. Riječ papina, riječ Crkve ra-

čuna s vama kao sa ne zadnjim čimbenikom u društvenom uredjenju svijeta našega vremena. A riječ Pape jednom posijana ne gine više.

Crkva, dakle i Papa, ne žele dakako prevrata, socijalne revolucije, ali hoće prave, ozbiljne, pravedne evolucije, razvitka i ne samo u teoriji nego i u praktičnome životu, pak je Leon XIII potanko i označio tome put i pravac i pokazao ga zakonodavcima, učenjacima, vladama, gospodarima i svećenstvu. Da su ga samo svi poslušali!

U ostalom, kako je poznato, ima jedan dio onih velikih organizacija u velikome svijetu, koje predstavljaju radnički pokret a nijesu sklone Crkvi, koje idu za tim istim načelom u uvjerenju, da se može mnogo postići mirnim razvojem zakona socijalnih i reformama. A s druge neposredni je plod Papine riječi onaj pokret na svijetu, koji u suštini ide za istom svrhom i traži da se radničko i uopće socijalno pitanje riješava pravedno i trajno na kršćanskim načelima, a zove se kršćansko-socijalni pokret, bilo u znanstvenom bilo u praktičnome smjeru. Taj pokret u svojemu radničkom, socijalnome programu nije nego blagodat za radnike; a u koliko je on spojen tu i tamo sa narodnim ili posebnim političkim pitanjima, on ne nosi odgovornost za to, kako za to ne može nositi odgovornost Crkva.

Svakako za budućnost dobre su vam nade, radnici, a u svakome slučaju ne prijeti vam od Crkve ni kakva pogibelj, nego pomoć u svim vašim potrebama vječnosti i u svim pravednim, razboritim, mogućim potrebama vremenitim.

Jednoć, u XIX vijeku su engleski radnici nadbiskupa i kardinala Manninga priznavali svojim jedinim pravednim i očinskim posrednikom i zagovarateljem; a kamoli sv. Crkva protivna radničkim potrebama! Ne, ko iz socijalnoga i radničkoga pitanja hoće da kuje oružje proti vjeri, proti Crkvi, nije dobro obavješten ili ima drugih razloga i osnova, koje nemadu posla ni sa radničkim ni uopće sa socijalnim pitanjima. Ako bi bilo takva koga radnika i u našim stranama, bojim se da nijesu obaviješteni o svemu pak su zato i bez krivnje, kako je to većinom i po cijelome svijetu. Kako to, na primjer, da su glavni vrhovni vodje radničkoga pokreta po velikome svijetu najvećim dijelom ne samo protivnici Crkve nego i nekršćanske vjere — do koje pak isto tako malo drže koliko do kršćanske? Valjda s toga, što nema dosta sposobnih vodja kršćanskoga uvjerenja i topla srca za radništvo? Može gdje biti i toga; ali to sve ne tumači . . . Jedno je očito, da jedan uvjereni kršćanin mogao bi biti manje ili više sposoban i okretan, ali, dok je pravi kršćanin, on ne može, ne smije radnike ni varati ni voditi krivim putem, niti biti hladan napram njihovim potrebama i zahtjevima. Drugo je očito, da iza ovoga tužnoga vremena, radništvo će stradati kako i svi drugi, ali mu se otvaraju, netom se opet svijet uredi, bolja vremena. Gori srca!

A vi, težaci i seljaci, mogli biste se uznijeti baš iskustvom ovoga rata, koje je vašu važnost, potrebu vašega rada i potrebu vašega podupiranja dokazalo do skrajnosti. Da nije bilo težačkih napora, bio bi već do sada mnogo veći glad pokosio svijet na nevigjen način. Davno su već to znali i govorili uvidjavne glave, da težaštvu, težačkom gospodarstvu treba i štovanja i ljubavi i podupiranja. Da je trebalo, ovaj rat bi to bio dokazao na najočitiji način, a mnogi su jamačno o tome sada progledali ili bolje uvidjeli.

Teška su i vama vremena, težaci, ali bude li, a o tome ne sumnjam, iza rata prave uvidjavnosti kod svih krugova što su na višemu, vama se pripravljaju mnogo bolji dani. Ako to vrijedi za cijeli svijet, koliko više to vrijedi za našu Dalmaciju i za ovu biskupiju, gdje je od sto ljudi devedesetisedam težaka, gdje dobar dio stanovnika mojega prebivališta, grada Splita, pripada tome plemenitom staležu.

Nema, po mnenju mnogih boljih umova, nema sretnijega čovjeka sa ljudskoga pogleda do težaka, koji može živjeti od plodova zemlje na kojoj radi, a bez većih neplodnih dugova, dakle u slobodi i nezavisnosti. Da bi se broj takovih postostručio!

Svećenici, znam, podupiru vas i pomažu vam što mogu, a to će biti i u buduće: riječju božjom i riječju ljudskom, savjetom i poukom pak i tvorom; a i ja duboko ćutim dužnost, da po mogućnosti budem ne samo vašim duhovnim ocem nego i tješiteljem i do potrebe vašim, kako i svih onih koji radom svojim živu pak se zovu radnici, braniteljem u svemu onome, što vas po razboru i po pravednosti ide. Uvjeren sam, da ko za vas radi, radi za korist kršćanstva, Crkve, na uhar naroda uopće i domovine.

Vaš je težak posao obično olakšan vašom živom vjerom i pobožnošću. Vidjao sam u Makarskoj djevojčica od 16 godina i starica do 70 godina, koje prevaljivale tamo i amo do više od 100 kilometara puta, da pridignu ono malo hrane i prenesu na svojim ledjima Više puta su mi se oči orosile, a misao mi se vrzala u glavi, dali je tako težak život i vojniku na fronti; ali

one bi prolazile mimo Svetišta na Vepricu, koje je uza cestu, se ojačale i okrijepile pred kipom bijele Djevice, i na moj čest upit: »je li vam teško«? odgovorile bi: »je, i kako! ali Bog će nam pomoći i Majka božja«. »Ne nadjoh toliko vjere u Izraelu« (Mat. 8, 10), tako pomislih više puta.

Ah! da ona slaba, često gladna stvorenja nijesu imala one jake vjere, one priproste ali iskrene pobožnosti, ono njihovo krhko tijelo bilo bi podleglo naporu, a njihov duh bi bio malaksao u očajanju. Nije zaludu bio naš dragi Isus uvijek najbliže seljacima i radnicima, siromasima i slabima.

Imate i vi, težaci vaše pogibelji i vaše mane, poroke. Nešto je iz vana, a nešto je u vama samima. Vaš je neprijatelj najveći oslabljenje vjere i pobožnosti. Vaš je neprijatelj, ko bi vam slabio privrženost onoj zemlji, koja je vaša i svih nas hraniteljica; ko vas nebi korio, da puštate neobradjeno ma i najmanje parče zemlje, ako je ikako moguće u njemu išta posaditi ili posijati; ko vas nebi osudjivao, ako i vi ne slušate riječ pravednosti, poštenja i duše u odnošajima sa drugima, ako pretjeranim cijenama ili prevarom i lažima hoćete da davite kupce, osobito gradjane i varošane i sve one, koje vi zovete gospodom, a često su mnogo siromašniji od vas; ako nemate grizodušja, osobito kada se nepošteno otimanje ili prevara odnosi na takozvanu gospodu ne imajući pred očima nego svoj časoviti zemaljski interes, kako da ne znate za onu: »nepošteno dobijeno ili ukradjeno, a ne povraćeno, nije oprošteno — i biti će kadli tadli izgubljeno«; ako se zavadjate za lijenčinama, koji ne znadu za svetost i uzvišenu plemenitost truda i rada već Bogu kradu dneve, a možda i dio noći; ako je krčma i neumjereno piće vaša jedina utjeha i zabava; ako zanemarujete molitvu, Crkvu i svete Sakramente; ako ne nastojite izobraziti svoju pamet i pamet svoje djece u nauku kršćanskome i u svakome korisnome nauku.

A kad sam na ovome, evo me odmah da vam preporučim dobro štivo, a napose knjige književnoga društva sv. Jerolima, što izlaze u Zagrebu; sve dušobrižnike pak pozivljem već sada, da prijave odmah svaki *županski Ured* kao povjerenika toga društva i da nastoje širiti knjige a još više njihovo čitanje po mudrim naputcima sadašnjega tajnika istoga društva

Gdje škola ima, tu neka vam je ista revnost u šaljenju djece na školu kako u vodjenju djece u crkvu božju. Iza crkve škola je prvo ognjište vašega napredka i podizanja. Tim više, što i u školu dolazi svećenik barem dvaput na sedmicu, da sustavno pouči i popuni nauku vjere, koju opet tumači i u crkvi, tim više što je za dušobrižnika, iza namirenja teško bolesnih i umirućih, *najpreča* njegova dužnost baš ta, bez vršenja koje nebi on mogao mirno spavati niti mirno očekivati sud božji, Crkve i svoga biskupa.

Gdje pak još nije ustanovljena škola, uzdam se, da će se i kod nas uvesti i udomaćiti seljačke škole po uzoru onih, što započeše čč. Oci franjevci u Hercegovini, a gdje je moguće, da će se uvesti takozvane pomoćne škole.

Budite vjerni, dragi sinovi, kako do sada, Bogu, svetoj Crkvi, svojoj vjeri; nastojte, da vašim neprestanim radom, poštenjem i štednjom poboljšate svoje stanje; izobrazite svoju pamet i djece svoje pomoću i savjetom učenijih, osobito svojih dušobrižnika i učitelja, koji vam neće davati otrovnu nauku niti će vam dati, po riječima Evangjelja svetoga, mjesto ribe zmiju, mjesto jaja štipavca.

Udruživajte se u bratovštine, u pobožne udruge, u društva za prosvjetu, u gospodarska i novčana društva, jer je Duh sveti rekao: »jaoh ti ga se čovjeku samcu, jer ako padne nema pomagača» (Eccl. 4, 10). Onda se ne bojte za budućnost vašu, koja je boljim dijelom i budućnost crkve i naroda i domovine. Gori srca!

VII. Srednji stalež.

Ima još jedan važan dio mojih vjernika, koji spadaju u takozvani »srednji stalež«, a to su trgovci i obrtnici i dio posjednika.

Akō i oni čuju čitati i tumačiti od dušobrižnika ili ako sami pročitaju ovu pastirsku poslanicu, molim ih da pripaze takodjer na ono što je gori rečeno izobraženoj ruci, inteligenciji i ono što rekoh radnicima i težacima.

Mnogima od njih bilo ovo teško doba usudno radi opće nevolje i stoga što im bilo mnogo oteto od zakutne trgovine i od nekih novih ustanova. Nu Crkva sveta i prava socijalna, društvena i državnička znanost uče i pravom, da je svaki stalež potreban, da je ljudsko društvo živ organizam, u kojemu sve čestice imadu pravo i dužnost života i djelovanja. Kada bi se u tome lancu koja nit prekinula, jaoh ga se društvu, a ako jedna oslabi, slabi i sve društvo.

Više puta sam imao prigode do sada reći pojedinim svećenicima: i srednji stalež neka bude predmetom vaše pomnjive duhovne brige, a do prigode i napram potrebi, i vaše pažnje u pogledu njihovih vremenitih interesa. To im opetujem i sada, a molim i sve druge uplivne osobe po položaju i po vlasti ili po nauci, da ne zaborave toga zdravoga socijalnoga načela.

Ako je mnogo trgovaca nastradalo u ovo teško doba, u ovo veliko doba; ali mnogi su se nerazmjerno pak po svoj prilici i prekomjerno, dakle i nepravo obogatili. Stoga je pala mutna sjena na stalež trgovački, a djelomice na obrtnike i neke posjednike.

Tu sjenu treba da oni izbrišu, i to najprije povratkom na pravedni, pošteni i primjereni dobitak, zatim obilatim pomaganjem siromaha i dobrotvornih ustanova, napokon ulaganjem svojih glavnica *u ona poduzeća, koja*, uz primjerenu njihovu korist, *mogu koristiti napredku i blagostanju cjeline, svega puka.* A koliko takovih poduzeća nama treba!

Takozvani »kapitalizam« u zlu smislu jest onaj sustav ekonomski, gospodarski, koji hoće, da od čim većih sakupljenih glavnica nekolicina bogato i prebogato žive bez truda i bez osobnih žrtava, barem ne iz nužde; izrabljivanjem svega i svačesa samo na svoju korist, bez ikakva obzira na blagostanje drugih, na blagostanje pojedinaca, ljudskoga društva. Jedino pravilo u poslima jest za neke kapitaliste: povećanje glavnice i koristi za glavničare Nedavno je u Beču kako donesoše novine jedan poznati predstavnik kapitalizma javno na jednoj skupštini nekoga dioničkoga društva izjavio, da je sebičnost, egoizam dioničara jednoga društva »po sebi razumljivo i najviše načelo«, da on ne može shvatiti dioničara, koji bi ikakve tudje interese mogli imati pred očima! Tu se razumiju i radnici i kupci i potrošači i uopće cijelo ljudsko društvo.

Takav kapitalizam Crkva i kršćanska nauka i zdrava socijalna nauka najodlučnije pobijaju. One uče, da posjed bilo čega nije gospodstvo nego jedna vrst službe, jer je Bog vrhovni vlasnik svega a ljudi imadu dužnost da onim što imadu upravljaju po zakonima božjim i u skladu sa probitkom ljudskoga društva i uopće iskrnjega. Ima pače i protucrkvenih liberalnih učenjaka, koji zahtjevaju, da svako posjedovanje glavnice bude doisto na što moguće veće dobrostanje pojedinca, ali u savezu sa što je moguće većim blagostanjem zajednice, inače glavničari nijesu nego proždrljivci, sebičnjaci.

Ali time nije osudjen ni svaki glavničar niti svaki kapital. U današnjemu redu društvenome, u današnjoj uredbi svijeta potrebito je da bude i bogatih glavničara i bogatih društava, kojima sakupljene glavnice služe za izvršenje velikih podviga, velikih poduzeća, koje siromašni ili pojedinci ne mogu ni osnovati ni uzdržavati, na korist zajednice, društva, puka uopće.

Ako pri tome nema nepravde, lihve, samoživstva, izrabljivanja slabijih i njihovih tjelesnih ili umnih sila, tada su ti bogati ljudi, ta bogata društva samo, u smislu kršćanske nauke, uživatelji svojih pretičaka, koji, i ako njima samima donose pravednu dobit za njihovo primjereno uzdržavanje, idu napokon na korist njihova brata iskrnjega, na korist grada, pokrajine, naroda, države i ljudske zajednice.

Po katoličkoj nauci o ćudoredju, granice dopuštena dobitka za trgovce i velike obrtnike dosta su šire negoli za proste, obične zajmovne poslove, (gdje su obično glavnice na više načina osigurane), a to osobito radi pogibelji gubitka glavnice — »periculum sortis« — kojemu su izloženi trgovci i veći obrtnici barem djelomice. Stoga ima i mogućnosti, u najpovoljnijim slučajima, da se trgovac ili veliki obrtnik razmjerno lakše dopuštenim načinom obogati. Ako ga u ulaganju toga stečenoga bogatstva vodi kršćanska ljubav, milosrdje napram siromasima, ako podupire surazmjerno svojemu stanju dobrotvorne i opće korisne ustanove, ako ulaže svoje glavnice u poduzeća opće koristi, ako napokon u sastavljanju svoje oporuke drži pred očima, da je on bio samo uživatelj onoga, čega je vrhovni gospodar sam Bog, i napram tome načelu raspolaže — jednim dijelom svoga imanja, ako ima potomstva, a cijelim imanjem, ako ga nema — u bilo koje svrhe opće koristi, on može izbrisati onu tamnu sjenu, koja je možda na njega pala, a što je najviše, može postati i dionikom prvoga od osam blaženstva: »blaženi siromasi duhom«, jer i ako je po svome imanju bio bogat, on je svojim priznavanjem vrhovnoga gospodarstva božjega, u svojemu duhu bio siromah: nije postao robom svojega novca, svojega imanja; njegova pamet, njegove ruke su baratale blagom, ali je njegovo srce, njegov duh ostao slobodan kao da je siromah.

Trgovci i obrtnici u velikoj su napasti, već po svojemu zanimanju, da sasvim iscrpe sve svoje duševne sile u tom tvarnom, materijalnom djelovanju , premetanju darova zemlje ili ljudske vještine. Cijela sedmica vas je, dragi sinovi, vezala u vašem poslu, ali nadodje ipak čas kada imate nešto mira, kada opočinete u

krilu svoje obitelji, dodje blagdan, dodje dan svete ispovijedi i pričesti; zaboravite tada za malo taj svoj teški i za tijelo, a još više za dušu pogibeljni posao, dignite se malo na više, dajte duši poleta i oduška, ojačajte i sredite svoj unutrnji život u molitvi, u primanju svetih Sakramenata, u kršćanskom obiteljskom životu: neće se više tako lako čuti, da vam je život »pasji život«. Gori srca!

Posjednici! Već s toga što vaš posjed, u najviše slučajeva, bio je od vas naslijedjen od vaših predaka, barem u glavnome, već s toga nije vaš u potpunom smislu riječi, a još manje je vaš, jer ovisi o vrhovnome gospodaru Bogu, koji vam ga je dao za neko vrijeme, dok živete, na uživanje i na upravljanje za vaše opet potomke, na slavu božju i na korist zajednice, a napose onih, koji malo ili nimalo posjeduju, ali su u smislu božjemu suposjednici svega — »nihil habentes et omnia possidentes«.

Ta riječ, ta oznaka »posjednik« već je po sebi velika povlastica, jer označuje redovito zasluge predaka u sticanju te zasluge prijašnjih posjednika u očuvanju. Koliko bi imali biti za to harni Providnosti božjoj! Koliko ih ima te ne posjeduju nego ono što svojim žuljevima ili svojim umnim naporom dobiju od dana na dan za življenje sebi i obitelji, i to, osobito dandanas, vrlo škrto i nedostatno, a bez njihove krivnje, dočim su oni već u povoju posjedovali, a bez ikakve svoje zasluge! Ako su pak pojedini postali posjednici svojim trudom i nastojanjem, koliko opet i ti imaju biti harni Bogu! Koliko ih je, koji su trudili i mučili se možda mnogo više od njih, koji su htjeli postati posjednici, a uslijed kakve nezgode, postali su prosjaci ili nešto blizu.

S toga, dragi sinovi posjednici bilo čega, znajte, da vas časni naslov posjednika ne riješava dužnosti rada i napora, i to ne samo za savjesno očuvanje i prirodno razvijanje posjeda za vašu djecu i vaše potomke, nego i na korist onoga silnoga broja, koji ništa ne posjeduju u zbilji, ali posjeduju pravo na kršćansku ljubav, na pravednost, na milosrdje, na dobrotu srca.

Nikome nije valjda lašnje negoli posjedniku, jer ga brige najmanje kine, mirno kršćanski živjeti, uredno i kršćanski uzgajati svoju djecu, promicati svako dobro, svaku korisnu ustanovu za opće dobro. Gdje je takovih posjednika, neka ih s božjim blagoslovom, neka im sve cvate, jer je njihovo srce već gori uzdignuto. Posjeduju, ali njihov posjed ne posjeduje njih, njihove duše, njihova srca. Oni vladaju tvarju, materijom, ali ona ne vlada nad njima, a bogatstvo je samo tada nešto dobra, kako Hrisostom veli (13 hom. in ep. ed Cor.) ako ne vlada njegovim posjednikom i iskrnjega od siromaštva oslobadja.

VIII. Mladež.

Ogromna većina gori spomenutih vrsti mojih dragih vjernika ima i posebna razloga da diže visoko svoje srce, a to je mladež, to su njihovi sinovi i kćeri, uzdanica njihova, kako je i nada Crkve, naroda i domovine.

Barem tome cvijetu ljudskoga koljena, toj svjetloj tački ljudskoga društva, tome milju i omilju svačijem, barem mladeži neće biti nužde napominjati, da njihovo srce ima letjeti gori visoko. Ta što ima u njima najjačega, najboljega, to je njihovo krilato srce, njihov zanos, njihov polet, njihova vesela lakoća u cijelome biću. A ipak — najljepši dio svoga života sproveo sam sa mladeži pak se usudjujem pozvati se i na iskustvo — baš mladeži osobito hoću da poručim: gori srca! A da nebi možebiti, u njihovom nestašnome veselju, od tih mladih duša bila i ta riječ prečuvena, upravljam im je kao očinsku molbu i opomenu, preko njihovih roditelja, uzgojitelja, učitelja i preko svih starijih, koji ljube mladež bilo po naravnome nagnuću bilo po uzgoju svome, po zvanju, po duhu Evangjelja i po zahtjevima vjere i prave ljubavi božje i ljubavi iskrnjega.

Ničega se više nemamo bojati negoli toga, da se naša mladež prikloni tvari, materiji, bilo u ropstvu svojim nižim strastima i nagnućima bilo u prihvatanju onih nauka, onih teorija i sistema, koje ili ju izravno vode k tvari ili joj davaju povoda ili izlike, da može napustiti ideale, načela i osjećaje, usasnute na krilu majke, u toplome objemu obitelji, u veselju nevinosti, u punoći mladosti svoje. Nikakvo ozbiljno shvaćanje dužnosti života bilo u naucima bilo u trgovini bilo u obrtničkoj radioni ili u težačkoj kući ne može, ne smije doći u sukob sa mladenaćkim veseljem, sa idealnim shvaćanjem svega, ako je ono mladenačko srce zdravo, ako pliva u svjetlosti, u toplini, u poletu k svemu onome, što je visoko, što je plemenito, što je lijepo.

Ako je mlado biće izgubilo svoju vedrinu, svoju nepomućenu radost i veselje, pitajte se, roditelji, uzgojitelji, učitelji, dušobrižnici, dali se ono slabašno srce nije priključilo materiji, zemlji, glibu, dali je u čitanju, u drugovanju primilo, kao podatni cvjetić, rosu kakvu otrovnu nauke, teorije, maštanije, bludnje, hipo-

teze, koje mu dale povoda, da može slobodno, bez velika grizodušja a malamalo bez ikakve grižnje savijesti, bez straha i počitanja pred ozbiljnim i ljubeznim opomenama, bez straha od vječnih i vremenitih posljedica, podati se svijetu, zemlji, tobože praktičnom, a nimalo jasnom niti obrazloženom niti procúćenom smjeru života.

Majčinu neizmjernu ljubav onda ćuti kao još ugodni teret, ali ipak teret, očeva ozbiljna riječ pak i sama njegova prisutnost čini mu se nekakvim ometanjem ili tiranstvom; trud uzgojitelja i učitelja kao potrebito zlo, kojemu se neda za sada izbjeći, prisutnost i očinska riječ svećenika valjda ga već i ljuti.... A ipak nije davno bilo doba, kad je ono mlado srce uživalo u svim stupnjevima svojih ideala: ljubav majke i poštovanje oca, ljubav nauke i znanja i rada, ljubav svega što je veliko i uzvišeno, idealne osnove o budućem zvanju, ideal vjere i domovine, općenja s Bogom bilo izravno u molitvi i u primanju Isusa u Svetotajstvu ili posredno kroz božju prirodu i njezine čare, njezine tajne i krasote.

Kadkada se u tome brodolomu još spase nekoji pojedini ideali, ali i to nekako tmasto, nejasno, nagonski, impulsivno, strastveno. Spašen je kadgod, na primjer za neko doba, još domovinski ideal, ali zašto? Jer mu se reklo ili jer se umišlja, da, ako se pokaže rodoljubom, vanjskim i što je moguće više pjenušavim načinom, da ga neće niko pitati: a ne znaš, da i domovina pita od tebe, traži, treba i sve one druge ljubavi, sve one druge ideale: ljubav napram roditeljima, obitelji, ljubav i harnost napram uzgojiteljima i učiteljima, ljubav za radnju ili nauku, ideal vjere i požrtvovnosti, ljubav napram Bogu i iskrnjemu, zanos ozbiljan za svoju dužnost?

Što se redovito najprvo ruši pri slomu mladoga srca, što se najprije lomi, što najprvo vene? To je molitva, vršenje kršćanskih dužnosti; komu to nije poznato? Nije li vam to, roditelji i učitelji, prijatelji mladeži očit mig, gdje je izvor katastrofe, gdje prvi i najsigurniji lijek? Uvijek na prvoj stepenici mladenačkih ideala stoji napisano: vjera, molitva, Bog. Tresnite tom prvom, cijelo stubište se drma. Već stoga je vjerski ideal najpotrebitiji, ali nije samo s toga.

Stariji se kadkada, i to pravom, boje baš prevršenja u mladenačkom poletu; jer mlada duša hoće slobode, neovisnosti, nevezanosti. Vjerski ideali pogadjaju pravoj zdravoj slobodi, jer oni postavljaju granice na medjama, koje već sam razum postavlja, medjama zla, podlosti, grijeha; a s druge strane oni dozivaju i dočaravaju sve ono što je veliko i plemenito, počev od ljubavi Boga do ljubavi najsiromašnijeg bogca do zadnje sirote, od ljubavi domovine do ljubavi brata i sestrice, a sve to obasjano i naravnom plemenštinom i vrhunaravnom svjetlosti objavljene istine i toplinom božje milosti. Kakvo je to divno polje za maštu, za um, za srce i volju mladenačke duše! Kako je cvjetna ta livada!

Ne ometaj niko, za ljubav božju, niti nepromišljeno, nesmotreno, a najmanje vi roditelji i učitelji, vi majstori riječi ili pera, i primjera, ne ometajte svojom ledenom riječi, naukom ili primjerom, te cvijećem posute poljane, gdje imadu još da sazriju slatki plodovi. Gojite ih, zalijevajte ih i škropite ako opazite na njima sušu, trijebite na njima zle trave; pomagajte ili barem ne odnemagajte onima, koji hoće da na poljani mladeži nikne i raste svako sjeme plemenito, ta zdrava svih nas budućnost. Ne slabite njihovu radost i njihovu jakost, što je u mladim dušama uvijek spojeno. *„Radost mladića njegova jakost“* (Prov. 20, 29). To od nas pita Bog, hoće Crkva, domovina, narod, naša savijest. Niko, pa niti najzreliji ljudi, pa bili oni inače ma koliko u nekome pogledu zaslužni, koji valjda skalupili u svojoj pameti koje drugo različito shvaćanje o svijetu, pa makar kako oni tome vjerovali — velim *vjerovali*, jer bez vjerovanja ni tu ne ide — niti oni nemadu prava otimati mladež njihovim kršćanskim majkama i obiteljima, vodeći ih nezrele na suputice ili stranputice.

Doći će čas kada će mladež sama početi djelovati, kad joj dodje vrijeme, u nekome pravcu; moguće, da će mnogi od njih pokloniti se strujama vijeka ili mode ili mnoštva, i ako bi ih morao od toga odvraćati primjer glasovitoga Montesquieu. Koji nalazeći se pri kraju života, upozoren, da bi trebalo da opozove mnoge izreke, što napisa u svojim djelima, reče: »to mi nije baš teško, jer je moje srce u dnu bilo uvijek kršćansko, ali je moje pero platilo harač vijeku, modi, ćudi čitalaca«. Doći će vrijeme zrelosti, ali dok su mladi, dajte im samo plemenitih poticaja i nauke na već primljenim temeljima u krilu majke, govorite im skupa sa mnom gori srca, što je moguće više! ili kako Augustin hoće: uzlazi na više, ascende altius!

Ja tražim od vas sviju pameti i srca mladeži, u ime Isukrsta »Pastira i biskupa duša naših (I. Pat. 1, 25), koji je i sam na zemlji imao izmedju svojih odabranika. jednoga osobitoga

miljenika, a to je bio nevini, poletni, djevičanski Ivan, golubica po zlatnome srcu, a kašnje u zreloj dobi silni, najviše leteći orao. Ako bi pak komu došla napast, da pomisli, e ih ja pitam za *svoje* ideale i svrhe, neka se spomene, da su to svrhe i ideali, na koje mladež sama ima pravo i po prirodnome zakonu. Dà, po prirodnome pravu, jer ako se u mladoj duši započne lomiti visoki religijozni i moralni polet, time se uputi i odronjivanje onoga, što je njezino prvo naravno pravo: veselje duše i srca. Nijesu li vam valjda poznati i »mladi starci«? To je ona vrst mladeži, koje priroda nije dala, koje Bog nije stvorio, kako Bog nije stvorio, narav nije dala ostarjelo rogato janje. Ima doista jedna mladost brzo dovršena svetom smrću — juventus celerius consummata (Sap. 4, 16), koja u malo godina života ispunila dugo vrijeme — »explevit tempora multa« (Sap. 4, 13), ali to je vječna mladost.

*

Hoće li mi napokon trebati, da i onome dijelu mladeži, što je okupljena u zatišju Crkve i pripravlja se za djelovanje u svećeničkome staležu, da i njima napominjem potrebu poleta i zanosa k Isusu i njegovu kraljestvu, kojemu oni hoće jednom da služe, poslije najozbiljnije priprave u pravome crkvenome duhu, u radu, u iskrenoj i dubokoj pobožnosti, u posluhu, poniznosti i požrtvovnosti? Uzdam se, da su oni to već u ozbiljnom zanosu preuzeli na se kao »dio baštine i kaleža svoga«. Ima i za njih pogibelji i usudnih kritičnih dana, ali oni su sretniji, oni imadu toliko jačih vanjskih i unutrnjih poluga i milosti, oni čuju svakoga dana — i u tome su sretniji od mnogih svojih drugova u svijetu — raznovrsnim glasovima opetovavano: sursum corda! Da im to i ja, sada blago zašapćem na uho, sada odlučno doviknem, biti će moja očinska dužnost.

IX. Djeca.

Nu prvo sjeme mladosti sije se u djetinstvu. Komu nije poznata ona Spasiteljeva riječ: »pustite djecu k meni, ne tjerajte je od mene« (Luk. 18, 16). Tu riječ nam neprestano opetuje Isus, ta riječ je postala temeljem svakoga pravoga kršćanskoga uzgoja, zdrave pedagogije. Nadomještena nije bila i neće biti nikada nikakvom patvorinom, nikakvim surogatom.

Roditelji, osobito majke, vi znadete preveć dobro, da što ne možete vi, to može ona blaga riječ Isusova; što ne možete

postići vi po sebi, to može ona slatka molitva majke sa djetetom skupa; što ni očinska vlast, očinski auktoritet ne može, to postigne auktoritet Onoga, koji je za svoga zemaljskoga života ljubio i milovao djecu i postavljao je kao uzor odraslima (Luk. 9, 47), a uvijek i sada pase medju liljanima (Cant. 2, 16) i hrani tu djecu svojom milosti i svojim božanskim tijelom i napaja svojom krvi i ljubavi, ali usput ne propušta da im spominje, e će on biti i njihov sudac.

Teška je i preteška vaša zadaća, roditelji uvijek, a kamoli ne u ovo teško doba. Nije čudo, da tužbe i jadikovke radi neuspjeha u uzgajanju djece odjekuju na sve strane, a nijesu nikada bile takove kakve su dandanas.

Ima tome mnogo vanjskih raznih uzroka; ali ako dobro razmislimo, naći ćemo uvijek više manje ove uzroke: ili 1) majke ne dižu dosta svoje srce i dušu k Onome, koji je njihov *prvi pomoćnik* u uzgoju te ne znadu onda dizati, oplemenjivati niti srca i volju svoje djece, ili 2) ne spominju se dosta one Duha svetoga: *„nemoj uskratiti kara djetetu“* — »noli subtrahere a puero disciplinam« (Sap. 23, 13), ili 3) su *preveć kasno* započele stegom, uzgajanjem.

Dà, ima majka, koje inače najboljih namjera zaboraviše dosljedno, ustrajno stupati onim putem, kojim se duša uzdiže do visine onoga Isusa, koji im je prvi pomoćnik u uzgoju. Ima ih, koje ne znadu u pravoj mjeri poslužiti se karom, pedepsom, jer se puste voditi ili onom nekom nesvijesnom, ubitačnom »ljubavi«, ili se služe pedepsom pod uplivom strasti, ljutine, časovite uzbudjenosti, a ne hladnim, promišljenim razumom, punim ljubavi sad strogosti sad milovanja. A ima ih, koje bi sve to htjele i mogle, ali zadocniše.

Našao se mudar čovijek kod jedne majke i djeteta od nepune tri godine. Majka se tuži, kako joj to ranče, taj neznatni čovuljak već dava toliko muke; ali svoj razgovor zaključuje jednom, kako ona misli odvažnom dà i junačkom odlukom: »od sada ga hoću počet uzgajati držati u stegi i poslužiti se karom«. Očekiva ona majka, da će gost begenati a i podiviti se toj pametnoj odluci; ali on samo mirno na to reče: »kasno ćeš započeti, majko, da ga uzgajaš, bilo ti je početi u bešici, u povojima«.

Na prvi mah to se čini čudnim; ali je iskustvo i novija nauka o uzgoju djece dokazala, da to nije nesmisao nego vrlo mudra riječ. Da samo jedno spomenem. Ima nekih jadnih majka, koje su prave mučenice u prvo doba inače sasvim zdrava do-

jenčeta: neprestano plače, ako ga ko ne nosi, ne tetoši, ne pjeva mu i slično; po danu spava, a po noći majci jedva vremena da okom trene. Od toga, uz ostalo, i ta žalosna posljedica, da je majka i slaba i mrzovoljna i često ljutita, a djetetu sve to donekle ucijepljuje sa mlijekom svojim. A ipak ima drugih brižnih majka, koje takom djetetu, ako je samo zdravo, — u bolesti drugi je posao — vele: sito si, dijete moje, čisto ti je sve, dakle kriči i plači, ali ja ne popuštam, odučit ćeš se. I u kratko vrijeme ta nesvijesna, recimo tako, »samovolja« prodje.

A jeste li opazile, majke, kako ono dijete od samo nešto mjeseci, već vas prepoznaje, smije se i kao da hoće da se s vama razgovara, i to još prije negoli vas prozove prvom riječi? I mislite, da još nije vrijeme, da se započne onim prvim uzgojem? A što će pak biti, ako početkom uzgajanja otegnete sve do onda, kada će vam se već izmaći iz vaše vlasti i stege, kada je već dobilo zle navike, od kojih teško da ga odučite? A što će biti ako još i tada zanemarite moć i pomoć imena Isusova i Marijina, molitve i nauka kršćanskoga, a do potrebe mirna i hladna, promišljena kara?

Uzdate se valjda u školu? Hoće nešto biti, ali nas je iskustvo poučilo, da dijete, dječak ili djevojčica stupe u školu punim košićem onoga uzgoja, što mu vi dadoste ili zanemariste, a, nešto više nešto manje, taj košić opet vam se vraća iz škole kući, popunjen grančicama znanja i donekle uzgoja, ali te grančice navrnute na one vaše prutiće, ako su oni kržljavi, niti vire niti pire. Ovdje dakako niti ne spominjem neke, koji teoretično ili praktično drže, da škola nije zavod za uzgoj nego samo za izobraženje uma!

Veoma me veseli, što se i kod nas zavelo, osobito u Splitu, raznovrsno djelovanje na korist djece raspuštene i zapuštene, marom plemenitih gospodja, svećenika i dobrih gradjana, pod pokroviteljstvom plemenite visoke gospodje u Zadru i vrhovnom zaštitom naše uzvišene Carice i Kraljice Zite, o kojoj puče glas od usta do usta, da je izgledna katolička majka u svojoj obitelji te prava majka slabih, a napose djece.

Svim onima, koji se za to veliko djelo kršćanske ljubavi zauzimlju, neka bude utjehom i nepogrešivim obećanjem Spasiteljeva riječ: »Ko primi ovo dijete u ime moje, mene primi« (Luk. 9, 48). Dao Bog, da se to djelo u pravome kršćanskom duhu razvije i ustrajno goji!

X. Žene.

Za takva djela, kako uopće za siromahe, zauzimlju se obično u prvome redu žene: to je pravo, to je pohvalno, to je prirodno. Djeca i siromasi uopće trebaju srca blaga, nježna, a time je Svevišnji nadario žensko biće velikim obiljem. A što bi siromasi, što bi sirotna i zapuštena djeca, da nema ženskoga srca? To je ustanovljeno i u svetome Pismu: »*ubi non est mulier, ingemiscit egens*« — gdje nema žene, tu se tuži, plače potrebnik, a sveta žena znade svoja dobročinstva obasjati svakom draženi — »gratia super gratiam mulier sancta« (Eccl. 26, 99). Siromah, bio on odraso ili dijete, treba blage ruke, meka milovanja, a toga je u plemenite kršćanske žene izobilja.

Velika je već s toga razloga zadaća žene, ali je uopće njezino zvanje visoko, i to ne samo u obitelji nego u društvu, u narodima, u Crkvi. Njoj je, po riječima sv. Pavla, u crkvi mučati. (I Cor. 14, 37), ali joj je za to tim više vani djelovati. Ženi bješe dana dva krila orla velikoga (Apoc. 12, 14) a ta dva krila možemo uvidjeti u onoj jakoj njezinoj pobožnosti — u ime koje Crkva sveta u svojoj službenoj molitvi napose moli za žene, »pro devoto foemineo sexu« — i u požrtvovnoj, djelatnoj, uzvišenoj ljubavi njezina srca za sve što je slabo, potrebno, klonulo, zabludjelo, siromašno u duši ili u tijelu.

Kršćanske žene, čita se da kod vas nema srednjega puta i iskustvo to poprečno potvrdjuje. Tecite dakle onim putem, kojim su hrlile žene za Isusom sve do Kalvarija, a nadje li se i koja Marija od Magdale, neka ju slijedi i na putu preporodjenja sve do Kalvarija. Ko zna da i ona ne bude prva odlikovana prvim pozdravom, prvim susretajem sa uskrsnulim Spasiteljem! Ali s druge strane neka se spomenu one: »tužno lice i rana srca zla žena« (Eccl. 25, 31).

I žena Pilatova, poganka i supruga onoga slabića, koji proti svome uvjerenju, iz straha i obzira osudio na muke i smrt Spasitelja, i ona je ipak pokazala, kako duboko, kako bistro i oštro vidi žensko srce pak je svoga muža pokušala odvratiti od nepravedne, zlokobne osude.

Ali što vam spominjem dobre žene iz Evangjelja, što Pilatovu ženu, kada vi imate u pameti i u srcu lik one Žene nad ženama, onoga nebeskoga cvijeta ženskoga bića, radi koje je svijet postao toliko ljepši, dragocjeniji — Majke božje.

Ima vas, ima, hvala Bogu, lijep broj izglednih u svojoj obitelji, požrtvovnih u radu, u trpljenju, u molitvi, zauzetnih za lju-

dav Boga i iskrnjega na bilo kojem polju rada; a uzdam se u milosrdje božje, da će se vaš broj još povećati, osobito sada, kada su kušnje svijeta došle skoro do vrhunca, kada je svijet stisnut kao do nekoga Betlehema. A Betlehema bez žene neda se niti pomisliti. Sve ono što je plemenito, što je sveto, što je utješno i ljekovito, sve što je kršćansko pozivlje vas, vaše srce, vaš rad, vaše molitve, vaše žrtve, vašu vanrednu vrhunaravnu jakost uz prirodnu vam fizičnu slabost. Sve od vas, osobito u ovo olujno doba, očekiva pomoć: sve vas zove u društvu, u socijalnome djelu, u djelima ljubavi, a donekle i u javnome životu. Ali na osobiti način zaklinjem vas, pomozite svećenicima, vlastima, svim plemenitim ljudima što ih još na domu ima, pomozite i meni kao Pastiru u djelu za djecu mušku i žensku, za mladež žensku, za siromahe, za sve trpeće i zapuštene.

To je vama i lakše nego muškoj ruci, jer to odgovara više vašoj naravi, vašem pretežnom životu srca, vašemu naravnome zvanju, vašem odredjenju od Providnosti, posebnim milostima božjim vama namijenjenim. Kada vaši muževi, vaša braća, vaši sugradjani, vaši sunarodnjaci, vaša braća u Isukrstu, vaši svećenici, vaš biskup budu vidjeli vas, kako vedra i nasmiješena lica, vesela srca, uznesene duše, onom nekom vašom naravnom lakoćom, okupljate oko sebe djecu svoju ili tudju, kćeri odraslije svoje ili tudje, siromaške i bolne kao svoje miljenike, oni će svi, pak i oni, u kojima je možda ohladnjela vjera te više i ne shvaćaju svu silnu moć ljubavi iskrnjega za ljubav božju, svi će sa zadovoljstvom, uživanjem i nekim nesebičnim ponosom gledati na vas. Neće vas uvijek glasno i bučno hvaliti, jer znadu, da bi vam to opatrnulo, ozledilo vašu sklonost za mir, za tišinu, za čednost i umiljatost, za skromnost, jer znadu, da bi vam to smanjilo ono nutrnje blago zadovoljstva, onu tihu sreću, ono sveto uživanje, što vi crpite iz takova djelovanja; ali oni će vam to sad tišje sad glasnije priznati; u knjizi pak života biti će zabilježena vaša imena, a u vremenu i vječnosti biti ćete blizu onoga božjega Jaganjca, kojega ste ljubile, kojemu ste služile, za kojega ste radile i trpile u osobi njegove najneznatnije braće, jer »štogod učiniste jednomu od mojih najmanjih ovih brataca, meni učiniste«. (Mat. 25, 40.)

Da vam pak još lašnje, još uspješnije bude vaše djelovanje, veća djela ne poduzimajte osamljene, tražite novih Apoštola u vašim sestrama, udruživajte se u ime Isusa i pod zaštitom nebeske Djevice, stupajte u već opstojeće udruge, osnivajte nove.

Drugovanje, izgled, natjecanje dati će vam još jača krila, a zajednička molitva, zajedničko primanje sv. Sakramenata, skupne vježbe duha postignuće vam vanrednih milosti i blagoslova za vaš rad. Za svaki oveći rad hoće se organizacije, jedinstva okupljenih sila, to je dandanas opće priznata istina, a opet Isus je obećao posebnu pomoć pače i svoju prisutnost zajedničkoj molitvi, a to vrijedi i za druga zajednička dobra djela, koja su u smislu sv. Pavla, neprestana molitva, kad se vrše za ljubav božju te odgovaraju onoj Isusovoj: »molite bez pristanka«.

U savezu s ovim spomenuti mi je i one posebne predstavnice ženskoga savršenijega kršćanskoga života, redovnice. Blago ti se njima, jer imadu mogućnost, da nemadu drugo pred očima nego nebeskoga zaručnika svoga i njegovu slavu, u molitvi, u razmatranju, u pokori, u trpljenju, u djelima žrtve, poniznosti i ljubavi, u njegovanju bolesnika, u uzgajanju mladeži, u dvorenju sirota, staraca i starica, u vršenju najnižih služba istim samoprijegorom kao da su najuzvišenija heroična djela. Blago se njima, u službi Marte ili Marije, jer im je toliko olakšano zadobiti svih osam blaženstva, naviještenih od Spasitelja, ne isključiv dakako ni ona, gdje je obećano blaženstvo po trpljenju i plaču pače do prigode i po progonstvu.

XI. Udovice i sirote; vojnici.

Ne mogu da završim ovaj moj razgovor s vama, dragi moji sinovi i braćo, a da ne pošaljem pozdrav i riječ ohrabrenja onim brojnim nekrvavim, ali ne manje ozledjenim i potištenim žrtvama ovoga sadašnjega svjetskoga nereda, udovicama i sirotama, pak i našim vojnicima, što stradaju raštrkani po svijetu, trpe, krvare, a neki već poginuše na poprištu. Kako je teško, ali kako i potrebito i njima doviknuti ili barem došaptati: gori srca!

I crveni i srebrni i bijeli križ i tolike druge humanitarne i dobrotvorne ustanove sa strane države i raznih vlasti i tolike privatne podvige — sve su to utješni, divni prizori našega sadašnjega ljudskoga društva, koje je, kad hoće i kad neće, prožeto, ucijepljeno, obavito duhom zakona ljubavi kršćanske i Isusova križa. Jaoh bi bilo vama, sirote, udovice, ranjenici, bolesnici, osakaćeni, invalidi, da ste pripušteni jedino ledenoj sebičnosti, materijalističnom ili poganskome duhu i shvaćanju života starih doba ili novih »preporodjaja«.

Udovice i sirote, tim vašim tužnim naslovom, kojim ste se nešto udaljili od svijeta, time ste baš najbliže božanskome Isusovu Srcu, njegovoj ljubavi za vas, a po Njemu bliže ste i svim pravim plemenitim kršćanskim srcima. Vaše rane niko nikada ne izliječi, ali ublažiti i uljem dobrote pomazati može, uz Svemogućega Boga, rad mnogih blagih duša i briga onih te su viši po položaju, po vlasti, po znanju ili po imanju. U vašoj očajnosti valjda pomisliste, da ste sami na svijetu, kao samice tice, a, hvala ljubavi, nijeste. Vi sebe prozvaste sinjim kukavicama, ali na vaše kukanje ne odgovara samo pusta jeka krša, već zvonka jeka Evangjelja, križa, božanskoga Srca i *zapovijedi* kratke, oštre, odredjene o ljubavi, koja nije samo savjet nego naredba, što zatutnjila sa Genezaretskoga jezera a odjeknula cijelim svijetom. Ili valjda o tome sumnjate, jer ste ipak naišli na srca, što tu jeku zapovjedi ljubavi pridušuju, poklapaju ledenom pločom sebičnosti, tvrdoće, okrutnosti? Ah! ne brojite ih, brojite radije onaj silan broj kršćana, koji joj otvaraju srca, a one druge svrstajte u onaj tužni broj duša, koje su još nesretnije udovice i sirote negoli ste vi: udovice, jer se rastaviše srcem od zaručnika Isusa od zaručnice Crkve, sirote, jer izgubiše Oca nebeskoga, izgubiše nebesku Majku. Vi ste napram takovima, koji za vas srca neimadu, bogatiji, viši, sto puta sretniji.

Pozdravimo, draga braćo, i naše vojnike po bojnim poljanama, po bolnicama, po svim drugim mjestima, gdje služe ili trpe. Oni se odazvaše pozivu svoga Vladara, u uvjerenju da se bore za pravednu stvar i za obranu: oni se žrtvuju, mnogi i do krvi i do zadnjega daha. Na žalost neki će biti i žrtve zla primjera, zle prigode, slabosti ljudske. Ovima neka bude naš pozdrav istodobno očinski i bratski poziv, da podignu i oni svoje srce gori visoko. A onima, što pokazuju, uz ustrajnost i jakost tijela i duha i volje, još i junačku jakost kršćanske duše, neka im bude potpuna hvala i zahvala, mimo toliko drugih pohvala, koje ih idu po pravednosti, po savijesti, po razumu.

Da naše vojnike nekako simbolično približim Majci božjoj, a da ih doistine približim molitvi, pobožnosti, spominjaju svih vjernika, podigao sam im, pomoću nekih od njih, kod Svetišta Gospe lurdske na Vepricu, čedan, ali ozbiljan i dostojan spomenik. Taj spomenik, kako svjedoče dva nadpisa na njemu, posvećen je njima, ali više negoli junaštvu, njihovoj *»vjernosti«* i njihovoj *»ljubavi«* napram Bogu, vjeri, zakonitome Vladaru, domovini, narodu, našim predjima, njihovim vlastitim dužnostima.

Vjernost i ljubav, to su one dvije poluge, koje vojnika uzvisuju nad trpkim njegovim zvanjem. Vjernost i ljubav napram Bogu posvećuje, uzdiže, tvrdo temelji svaku drugu vjernost i ljubav. Vjernost napram Vladaru, to je tradicijonalna krepost našega naroda, pak je time ona i plod poštovanja i odanosti uspomeni naših otaca. Naš narod, a to nije slučajno, zove istim imenom »vjera« — i vjernost i vjeru. Ta vjernost je nama tim lakša, jer ne samo ima korijena u savijesti i u poštenju, nego jer se ona dade skladno spojiti sa ljubavi napram svome narodu, koji može naći svoj pravi naravni razvitak, svoju bolju budućnost u velikoj obitelji naroda, što se zove habsburška Monarhija, kojoj je nuždni, neophodni temelj opstanka složno, pravedno djelovanje tolikih različitih naroda, koji, tražeći svoju sreću, promiču i sreću zajednice. Tako u jednoj obitelji zdravlje, blagostanje, zadovoljstvo svih članova sreća je obitelji, a bolest, kržljavost, snuždenost i samo jednoga člana ruši zadovoljstvo i domaću sreću.

Boreći se i trpeći za ukupnu obitelj, oni imadu pred očima — a ko da im to zamjeri? — i bolju budućnost svoga naroda bez obzira na plemenske razlike, ime ili vjeru, i ako su oni u ogromnoj većini hrvatskoga imena i katoličke vjere, kojem imenu i kojoj vjeri oni su svom dušom odani. Oni trpe u sigurnosti, da je mladi, plemeniti naš Vladar *pravi otac svih naroda*, od Providnosti mu povjerenih, a u pouzdanoj nadi, da će svi narodi, koje nije uzalud Providnost u povjesnome razvitku svezala u zajedničku sudbinu, biti i pravedni i uvidjavni i razumni te da će ova starodrevna Monarhija živjeti u sretnome životu i cvatu svih svojih naroda, sve dotle dok se ne ispuni njezino poslanstvo na svijetu, dokle ne izvrši svoju zadaću, od Boga joj namijenjenu u vjerskom, kulturnom, socijalnom i ekonomskom razvoju svijeta.

Svaki narod, svaka država ima svoju zadaću na svijetu. Kako život pojedinaca ovisi od milosti božje s jedne a od odgovaranja toj milosti slobodnom voljom i djelima s druge, tako i zajednice imadu svoje poslanstvo. Za izvršenje istoga sastaju se s jedne opće vodjenje svijeta sa strane Providnosti, a s druge odgovaranje tim osnovama božjim. Na sreći naroda i država grade, s jedne Bog, a s druge slobodni ljudi. Mogu li ljudi osujetiti osnove božje? U koliko su konačne, apsolutne osnove, nenikako; ali u koliko su uvjetne, mogu i mogoše više puta. A ima li i za države i za narode tih konačnih, apsolutnih osnova božjih? Ima jedna općenita, a to je: pravednost božju moraju priznati i

oćutiti i narodi i države; zločin, povrjeda ćudorednoga reda traže kaznu, a zasluge hoće nagradu. Pojedince će Bog nagraditi ili konačno kazniti a time i uspostaviti povrjedu moralnoga reda — na drugome svijetu, a za narode, za države, za obitelji, za sve zajednice treba da se to izvrši kadli tadli na ovome svijetu, jer na drugome tih zajednica više nema. Vjernost i ljubav, to su dvije velike kreposti. Vjernost u svakome smjeru, ljubav u svakome kršćanskome smislu ne mogu narodima donijeti kazne, već blagoslova. Ali i za države je pravednost, ćudoredni red uopće temeljni uvjet života i cvata. Ove misli nijesu misli pojedinog ljudskoga razuma, ovo su zaključci iz vjere, iz ljudskoga razuma, iz povijesti.

Vojnici, braćo naša i sinovi, krv naše krvi, vašom vjernosti i ljubavi, vašim trpljenjem, vašim stradanjem vi ste graditelji bolje budućnosti, ne samo svome narodu, nego i cijelome svijetu. Nada u tu bolju budućnost svijeta i nas tješi i sokoli, neka i vas bodri i čuva od klonulosti duha. Povratite nam se čim prije kao nosioci pravednoga i časnoga mira; povratite nam se puni jakosti, volje za rad, za obnovljenje onoga, što rat porušio; zaneseni za sve što je pravedno, plemenito i korisno, puni vjere, ufanja i ljubavi. Ako to bude, i vaše patnje i boli i krv vaše pale braće i nemoć iznemogle i ranjene i sakate, sve vaše i naše žrtve neće biti uzaludne: i u potištenosti i u siromaštvu još će nam biti moguće dizati gori visoko srca.

Oci obitelji, koji ste sada vojnici, dokažite kad se sretno vratite, da su vas patnje ratnoga života još više učvrstile u jakosti vaše očinske brige za dobro duhovno i tjelesno vaših obitelji, vaše djece; dokažite, da ste u samozataji, u samoprijegoru, u odvažnosti i tvrdoći ratnoga življenja, naučili još više cijeniti ustrpljivost trud i posao, štednju poštenje i molitvu. Čeka vas na vašemu povratku toliko potrebita, neodgodiva, žurna posla. Budite poticaj i dobar izgled onome malenome broju što ostao kod kuće sa starcima, djecom i ženama.

Mladići, koji ste i u ratni život sobom ponijeli poleta i mladenačkih ideala, povratite nam se čim prije sa ojačanim, prekaljenim, sazrelim osnovama pravoga kršćanskoga, značajnoga, odlučnoga zanosa i djelovanja. Neka ono nešto mladeži, što ostalo u obiteljima, nadje u vama pobude za veće žrtve, veće napore na dobro svoje, obitelji, naroda, domovine i kraljestva božjega na zemlji. Jaoh bi se bilo nama, kada biste nam se vi povratili kući kao ruševine duše i srca. Mi se uzdamo, da toga neće nimalo ili malo biti, već kako ste bili borci u junaštvu na bojištu da ćete tako biti kod kuće junački borci za sve što je dobro, plemenito i korisno.

Nama treba, dragi sinovi, i jakih mišica, ali još više trebamo jakih duhova, čvrstih volja, ustrajnih značaja, plemenitih srdaca. Ovaj grozni sukob duševnih, moralnih i fizičkih sila, ovaj rat, u čijemu vrtlogu na žalost prolazite najljepše dane svoga života, neka ne bude za vas grob visokoga pregnuća u duhu pravoga kršćanskoga napredka i idealnoga shvaćanja svijeta, života, dužnosti. Da nebi nam bilo sudjeno po nesreći kroz suze misliti: što vrijedilo to poginulo! izgubismo, padoše nam oni, koji su bili najplemenitiji, ukopasmo po grobovima na svim četirim stranama svijeta naše najljepše nade, a što nam ostade? Ne, tako ne smije biti i, čvrsta mi je nada, to neće biti.

Evo vam, draga braćo i sinovi, pružih svakome po koju kratku i zbijenu riječ na razmišljanje, a još više, po mojoj namjeri, na utjehu, na ohrabrenje, na ojačanje. S toga i zaključujem: daleko od vas potištenost, priključenje k zemlji i njezinu glibu, podvrgnuće očajno pod teške terete života i vremena, zlobe ili slabosti ljudske. Gori srca!

Započeo sam sazivom blagoslova božjega na sebe; a sada još iz dublje dubine srca blagoslivljam vas, draga braćo i sinovi, te vam velim: »milost Gospodina našega Isukrsta i ljubav božja i općenje Duha svetoga bilo sa svim vama« (II Kor. 13, 13), a napokon vas pozdravljam sa našim lijepim pučkim pozdravom: hvaljen Isus!

Pisano u Makarskoj, mjeseca svibnja 1918.

† Juraj, biskup.